

Tytti Muurinen

Yliluonnollisuus lastenkirjan kuvituksessa

Layers-lastenkirjaprojekti

Opinnäytetyö

Kevät 2013

Kulttuurin yksikkö

Muotoilun koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Kulttuuri

Koulutusohjelma: Muotoilu

Suuntautumisvaihtoehto: Graafinen muotoilu

Tekijä: Tytti Muurinen

Työn nimi: Yliluonnollisuus lastenkirjan kuvituksessa

Ohjaaja: Saija Sillanpää, Vuokko Takala-Shreib

Vuosi: 2013 Sivumäärä: 72 Liitteiden lukumäärä: 17

Tämän opinnäytetyön aiheena oli selvittää, kuinka yliluonnollisuus esitetään lastenkirjan kuvituksessa. Tutkimuksen perusteella toteutettiin muinaissuomalaisiin uskomuksiin pohjautuvan lastenkirjan kuvitus. Kuvakirjan nimi oli Pientä ja isoa väkeä ja se oli osa Seinäjoen ammattikorkeakoulun monialaista Layers-lastenkirjaprojektia. Kuvakirja tehtiin yhteistyössä Elina Rannanjärven kanssa, joka suunnitteli siihen typografian.

Opinnäytetyön viitekehyksenä oli semiotiikka. Työ painottui produktiiviseen osuuteen, eli kuvakirjaan tulevien kuvitusten testaamiseen ja suunnitteluun. Tavoitteena oli luoda muinaissuomalaiseen aiheeseen sopiva sekä yliluonnollisuutta esiin tuova kuvitus. Työn teoriaosuudessa käsiteltiin lasten kuvantulkintaa, kuvanlukutaitoa sekä kuvituksen yliluonnollisuuteen vaikuttavia tekijöitä.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin osallistuvaa havainnointia. Kirjan tarinoiden pohjalta suunniteltiin testikuvat, jotka sisälsivät ennalta määritetyt yliluonnollisuuden kokemiseen mahdollisesti vaikuttavat elementit. Näitä olivat muoto, värit, ristiriitaisten seikkojen yhdistely ja perspektiivi. Testauksella haluttiin tutkia, miten lapset tulkitsevat kuvaa ja mitkä elementit tekevät kuvasta yliluonnollisen. Kuvia testattiin 7-8 -vuotiailla lapsilla kolmessa testiryhmässä. Tulosten pohjalta Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjaan suunniteltiin ja toteutettiin kuvitus.

Avainsanat: kuvakirja, kuvitus, lastenkirjallisuus, osallistuva havainnointi, semiotiikka, uskomustarina

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Culture

Degree programme: Design

Specialisation: Graphic Design

Author/s: Tytti Muurinen

Title of thesis: Supernaturalism in the illustration of the children's book

Supervisor(s): Saija Sillanpää, Vuokko Takala-Shreib

Year: 2013   Number of pages: 72   Number of appendices: 17

The aim of the thesis was to research how supernaturalism is presented in the illustrations of children's picture books. Based on the results, I created an illustration for a book, the topic of which was the ancient Finnish myths and stories. Making the book was also a part of the children's book project at Seinäjoki University of Applied Sciences. Elina Rannanjärvi designed the typography of the final book.

The context of the thesis was semiotics. The theory part covered an overview of reading images and the elements of making supernatural illustration. The practical part was emphasized to design and make pictures both for testing and for final illustrations.

The research method was participant observation, which I exploit at three groups of 7-8 year-old children. Based on the stories of the book, I designed pictures for testing. Pictures included the elements that were supposed to make pictures look supernatural. The chosen elements were figure, colors, cross-purpose things and perspective. The aim of the testing was to research how children read the picture and what elements they consider supernatural.

Keywords: illustration, participant observing, picture book, semiotics

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
Kuvio- ja taulukkoluettelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO	9
2 SYVENTÄVIEN OPINTOINA TEHDYT KUVAKIRJAN VAIHEET ..	11
2.1 Kuvakirjan määritelmä.....	11
2.2 Suomalainen muinaisusko -termin määrittäminen.....	12
2.3 Tarinoiden hankinta.....	12
2.4 Kohderyhmä, formaatti, pituus, nimi.....	13
3 KUVALLISEN TULKINNAN TEORIAT	15
3.1 Kuvan määritelmä	15
3.2 Visuaalisen havainnon rakentuminen.....	16
3.3 Kuvanlukutaito.....	17
3.3.1 Perspektiivi.....	18
3.3.2 Katsekaari, visuaalinen este ja kiintopiste.....	19
3.3.3 Liikkeen suunta ja sommittelu	20
3.3.4 Lapsi kuvan tulkitsijana	22
3.4 Semiotiikka.....	24
4 YLILUONNOLLISUUS	27
4.1 Yliluonnollisuuden ja fantasian ero.....	27
4.2 Informoiva deformaatio	28
5 SUUNNITTELUPROSESSI.....	31
5.1 Testitilanne.....	31
5.1.1 Ensimmäiset testikuvat	32
5.1.2 Testiryhmät 1 ja 2	36
5.1.3 Lisäkuvasarjat	38
5.1.4 Testiryhmä 3	40

	5
5.2 Yliluonnollisuutta luovat elementit testauksen perusteella	42
5.3 Testitilanteen ja tulosten analysointi.....	43
6 LOPULLINEN KUVITUS	50
6.1 Lähtökohta	50
6.2 Kuvituskuvat.....	50
6.2.1 Karhu	53
6.2.2 Iholintu	55
6.2.3 Taivaallinen kutojaneito	56
6.2.4 Painajainen	58
6.2.5 Saunanhaltija	59
6.3 Lopputyöt ja viimeistely	60
6.4 Kansi.....	61
6.5 Pientä ja isoa väkeä -kuvakirja.....	63
7 HYÖDYNNETTÄVYYS	66
8. POHDINTA.....	67
LÄHTEET	70
LIITTEET	72

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1 Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjan formaatti.....	14
Kuvio 2. Katsekaari eli katseen luonnollinen kulkusuunta aukeamalla.....	20
Kuvio 3. Fantasian eri kentät.....	27
Kuvio 4. Testikuvat 1-4, joita käytettiin jokaisessa testauksessa	34
Kuvio 5. Testikuvat 5 ja 6, joita käytettiin kolmannessa testauksessa	39
Kuvio 6. Sukeltajalintu-kuvitus	51
Kuvio 7. Tammi-kuvitus.....	52
Kuvio 8. Karhu-kuvitus	53
Kuvio 9. Iholintu-kuvitus	55
Kuvio 10. Kutojaneito-kuvitus.....	56
Kuvio 11. Painajainen-kuvitus	58
Kuvio 12. Saunanhaltija-kuvitus	59
Kuvio 13. Tulostettuja Pientä ja isoa väkeä –kuvakirjan aukeamia.....	61
Kuvio 14. Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjan valmiit kannet.....	63
Kuvio 15. Taivaanvalot-, Tammi-, Kutojaneito- ja Kodinhaltija-aukeamat	64
Kuvio 16. Muuttolinnut-, Sukeltajalintu-, Metsänneitsyt- ja Annikki ja sudet - aukeamat	65
Taulukko 1. Vedenhaltijakuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun	45
Taulukko 2. Annikki ja sudet -kuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun .	46
Taulukko 3. Kutojaneitokuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun.....	47
Taulukko 4. Painajainen-kuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun.....	48

Käytetyt termit ja lyhenteet

Binokulaarisuus	Kolmiulotteisuuden syntyyn vaikuttava silmän ominaisuus, jossa vasempaan ja oikeaan silmään syntyy hieman erilainen kuva (Seppänen 2002, 173).
Dekoraatio	Kuvituksen keino, jossa koristeellisia yksityiskohtia lisätään muun muassa vaatteisiin ja taustoihin (Ylimartimo 2012, 91).
Denotaatio	Merkin universaalisti tunnettu perusmerkitys (Österberg 2001, 8).
Groteski	Informoivaa deformaatiota: kuvassa on jotain liioiteltua tai hullunkurista (Ylimartimo 2012, 61).
Ikonisuus	Semioottinen termi. Hahmo, esine tai asia muistuttaa varsinaista kohdetta (Seppänen 2002, 179).
Indeksisyys	Semioottinen termi. Indeksiksi on suora yhteys kohteeseensa: esimerkiksi savu on tulen indeksi, lumessa olevat jäljet eläimen indeksi jne. (Seppänen 2002, 178).
Informoiva deformaatio	Kuvasta välittyy signaaleja, jotka kertovat yliluonnollisen läsnäolosta (Ylimartimo 2012, 41).
Konnotaatio	Kuvan tai merkin syvempi merkitys, joka riippuu ihmisen omista kokemuksista ja tuntemuksista (Seppänen 2002, 182).
Latentti sisältö	Kuvassa olevat piilomerkitykset, jotka eivät näy päällepäin (Österberg 2001, 8).
Liikeparallaksi	Lähempänä olevat esineet näyttävät kulkevan lujempaa kuin kauempana olevat (Seppänen 2002, 173).

Mentaalinen representaatio	Kuvan mekaanisen havaitsemisen ensimmäinen vaihe (Seppänen 2002, 172).
Motivoitu merkki	Merkki, jonka fyysistä olemusta rajoittaa sen esittämä asia. Esimerkiksi valokuva kissasta on motivoituneempi kuin sana ”kissa” (Seppänen 2002, 180).
Myytti	Kertomus, jonka avulla kulttuuri pyrkii selittämään todellisuutta (Seppänen 2002, 183).
Okklusio	Havainnoijaa lähempänä olevat asiat peittävät kauempana olevat (Seppänen 2002, 173).
Pinnan gradientit	Säännönmukaisten kuvien ominaisuus, jossa kauempana olevat kuviot näyttävät olevan pienempiä kuin lähellä olevat (Seppänen 2002, 173).
Plasmaattisuus	Informoivaa deformaatiota, jossa hahmot ja ruumiinosat kutistuvat tai venyvät suhteettomiksi (Ylimartimo 2012, 63).
Semiotiikka	Tieteellinen menetelmä, joka tutkii kuvaa kielen kaltaisena merkkijärjestelmänä (Seppä 2012, 128).

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aihe sai alkunsa syksyllä 2012, kun osallistuin Layers-lastenkirjaprojektiin osana syventäviä opintoja. Layers-lastenkirjaprojekti on Seinäjoen ammattikorkeakoulun yhteistyöprojekti, jossa tarkoituksena on luoda kokeilevia lastenkirjoja. Projektissa oli mukana sekä graafisen muotoilun että kirjasto- ja tietopalvelun opiskelijoita.

Lukuvuoden 2012–2013 lastenkirjaprojektin teemoja olivat maailmankatsomukselliset ja lukemisvaikeuksista kärsiville lapsille suunnatut lastenkirjat. Lähdin projektiin innolla mukaan, sillä lastenkirjan kuvittaminen oli pitkään ollut työ, jonka toivoin joskus saavani tehdä.

Syventävien opintojen aikana päätimme parini Elina Rannanjärven kanssa kirjan aiheen, formaatin ja nimen sekä valitsimme kirjaan tulevat tarinat. Lisäksi tutkin millainen kuvitus vetoaa lapsiin perehtymällä kuvittamiseen ja testaamalla kirjaan suunniteltuja kuvituksia ala-asteella. Testauksen tulosten mukaan värikkäät ja yksityiskohtaiset, mutta silti selkeät kuvat vetosivat lapsiin parhaiten.

Yksi syventävien opintojen testikuvista oli kuva haltijasta, joka ei juuri poikennut ulkomuodoltaan ihmishahmosta. Lapset eivät tunnistanee tyttöä haltijaksi vaan luulivat sitä ihmiseksi. Erityisesti tämä kuva antoi idean jatkaa kirjaa ja tutkia opinnäytetyössä juuri yliluonnollisuutta.

Kirjan aiheena on suomalainen muinaisusko, mikä aiheena henkilökohtaisesti kiinnostaa minua ja on lisäksi ajankohtainen. Suomalaisuuden korostaminen on ollut viime vuosina medioissa esillä ja ihmiset ovat kiinnostuneita omasta kulttuurihistoriastaan ja perinteistään. Lisäksi suomalaisista uskomuksista ja mytologiasta on julkaistu runsaasti teoksia viime vuosina, mikä osaltaan kertoo aiheen ajankohtaisuudesta.

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on, mitkä elementit tekevät kuvasta yliluonnollisen. Ala jota työ edustaa on kirjagrafiikka, tarkemmin lastenkirjan kuvitus. Viitekehystenä on semiotiikka.

Työn tutkimusosana on selvittää osallistuvan havainnoinnin keinoin, miten yliluonnollisuus näkyy lastenkirjan kuvituksessa. Produktiivisena osana suunnittelen ja toteutan kirjalle kuvituksen. Yritysyhteistyökumppanina toimii Aurinkokustannus Oy, joka lupautui kommentoimaan lopullista kirjaa sekä sen välivaiheita.

Pitkän aikavälin tavoitteena on saada kirjalle kustantaja ja julkaista se. Lyhyemmän aikavälin tavoitteena on tehdä luotettava tutkimus, jonka tuloksia pystyn hyödyntämään kuvituksessa. Lisäksi tavoitteena on luoda yhtenäinen ja sisällöltään laadukas kuvitus, joka tukee kirjan aihetta ja on mielenkiintoinen. Opinnäytetyön aikana toivon kehittyväni kuvittajana ja löytäväni minulle tyypillisen tavan tehdä kuvia.

2 SYVENTÄVIEN OPINTOINA TEHDYT KUVAKIRJAN VAIHEET

Kuvakirjan suunnittelu aloitettiin parityönä syksyllä 2012 osana syventävien opintojen lastenkirjaprojektia. Teemaksi valikoitui uskonnollinen lastenkirja ja aiheeksi suomalainen muinaisusko.

Syksyn aikana määritettiin muun muassa kirjan formaatti ja pituus sekä hankittiin kirjan tarinat. Syventävien opintojen aikana tutkin kuvitusta ja sen funktiota yleisellä tasolla sekä testasin ensimmäisiä kuvituksia paikallisella ala-asteella.

2.1 Kuvakirjan määritelmä

Kuvakirja on kokonaisuus, joka muodostuu tekstistä ja kuvista. (Salisbury&Styles 2008, 75, 85) Se on ennen kaikkea kokemus, mutta myös kulttuurillinen ja historiallinen dokumentti. Kuvakirjat vangitsevat mielen ja vaativat lapsilta kognitiivista ajattelua. Haastavammat kirjat saavat lapset ajattelemaan uudella tavalla, jonka he usein löytävät juuri havainnoimalla.

Mäkinen-Laitila (Mäkinen-Laitila 2012) kuvailee kuvakirjan olevan yksi lastenkirjallisuuden tyylilajeista. Kuvakirjan määritelmiä on hänen mukaansa useita, sen sanotaan olevan muun muassa kaunokirjallinen teos, joka kertoo tarinan kuvan ja tekstin avulla. Lisäksi joka aukeamalla tulisi olla vähintään yksi kuva.

Torben Gregersen jakaa Mäkinen-Laitilan mukaan kuvakirjat edelleen neljään alalajiin: katselukirjoissa ei ole tekstiä eikä välttämättä edes loogista tarinaa. Ne ovat vauvan ensikirjoja. Kuvakertomuksessa kuvien yhteyteen on liitetty lyhyt teksti joka tukee kuvaa, kun taas kuvakirjassa kuvat ja tekstit muodostavat jo luontevan kokonaisuuden. Kuvitettu lastenkirja on tekstipainotteinen ja vain muutamat tarinan kohtaukset saavat kuvituksen.

2.2 Suomalainen muinaisusko -termin määrittäminen

Käytettävän termin määrittäminen ei ollut yksinkertaista, sillä suomalaisesta muinaisuskosta käytettiin myös rinnakkaisia ilmauksia kansanusko ja suomenusko. Vaikka Suomen luonnonuskontojen yhdistys Lehto ry kertoi sähköpostitse suomenusko-termin olevan vakiintunut käsite korvaamaan varsin pitkää suomalainen muinaisusko -termiä, toiset tahot näkivät niiden välillä eron.

Suomenuskon oma järjestö Taivaannaula ry (Mitä on suomenusko, [viitattu 3.11.2012]) kuvailee uskoa kotisivuillaan seuraavasti:

Suomenusko on muinaissuomalainen alkuperäisusko. Sitä ei ole koskaan perustettu vaan se on kasvanut ja kehittynyt itsestään lukemattomien sukupolvien aikana. Kehitys on tapahtunut yhteisvaikutuksessa paikallisen luonnon ja elämäntavan kanssa. Suomenuskon alkupe-
rä on itämerensuomalaisessa mytologiassa ja laajemmassa mielessä uralilaisessa luonnonuskossa.

Helsingin yliopiston tutkijan Risto Pulkkinen (Pulkkinen 2012) mukaan suomenusko-termi saatetaan kuitenkin yhdistää uuspakanuuteen. Hän kertoi lisäksi mielipiteensä, että suomenuskoiset täyttävät muinaisuskon jättämiä aukkoja usein omalla mielikuvituksellaan.

Edellä mainittujen argumenttien sekä uuspakanuus-termin mahdollisesti aiheuttaman negatiivisen mielleyhtymän vuoksi päätimme luopua suomenusko- termistä ja korvata sen suomalaisella muinaisuskolla.

2.3 Tarinoiden hankinta

Kirjaan oli tavoitteena löytää alkuperäisessä muodossaan olevia lyhyitä uskomuksia. Suomalaisen muinaisuskon perinnettä ylläpitävän Taivaannaula ry:n verkkosivuilta löydettiin Esivanhempien puu -niminen kirjoituskokoelma, joka sisälsi paljon mielenkiintoista aineistoa suomalaiseen kansanperinteeseen ja uskomuksiin liittyen.

Internetin kautta löytyi myös toisen erityisesti muinaisuskoon ja pakanuuteen keskittyvä pieni kirjakustantamo Salaiset kirjat. Heidän arkistoistaan löytyi paljon vanhaa, 1700–1800-luvun aineistoa myyteistä ja uskomuksista.

Sekä Taivaannaula ry:n kirjoituskokoelman kirjoittajalta että Salakirjojen arkiston ylläpitäjältä saatiin luvat aineiston hyödyntämiseen. Suurin osa tarinoista löydettiin Taivaannaula ry:n kirjoituskokoelmasta ja teksteistä valikoitiin käyttötarkoitukseen sopivimmat lauseet, tarinat ja loitsut. Kalevalaan viittaavat tarinat hylättiin tietoisesti, sillä kirjassa haluttiin kertoa mahdollisimman paljon uutta tietoa.

Alustavan jaottelun mukaan kirja sisälsi monipuolisesti lyhyitä, alkuperäisessä muodossaan olevia uskomuksia, jotka jaettiin aiheen mukaan neljään lukuun. Aineistoa oli paljon, joten jouduimme karsimaan sitä muutaman kerran, jotta sivumäärä pysyisi kohtuullisena.

Kohderyhmää silmällä pitäen kaikki tarinat eivät olleet suoraan kelvollisia kirjaan, vaan niiden sisältöä piti muokata: lauseissa oli esimerkiksi vaikeita sivistyssanoja ja osa kappaleista kaipasi sensurointia, joten Esivanhempien puu-kokoelman kirjoittaja Anssi Alhonen suostui muokkaamaan tekstejä.

Taivaannaula ry:n tarinoiden lisäksi kirjaan valittiin muutama Salakirjojen arkistosta löytynyt loitsu ja uskomus. Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan otettiin yhteyttä, mutta heidän materiaaliaan ei käytetty kirjassa.

2.4 Kohderyhmä, formaatti, pituus, nimi

Kuvakirjan kohderyhmäksi määriteltiin 4–10 -vuotiaat lapset. Jakoa perusteltiin sillä, että kirja sopii hyvin vanhempien luettavaksi vielä lukutaidottomille lapsille, mutta ei välttämättä sovellu aivan nuorimmille lapsille. Vanhemmille lapsille kirjaa voi lukea koulussa tai he voivat lukea sitä myös itsenäisesti. Toissijaiseksi kohderyhmäksi määriteltiin aiheesta kiinnostuneet aikuiset. Kohderyhmää rajattiin edelleen opinnäytetyön testauksessa 7–8 vuotiaisiin lapsiin.

Kirjan nimeksi valittiin Pientä ja isoa väkeä. Väki-sana viittasi osuvasti aiheeseen, sillä uskomuksissa haltijoita kutsuttiin muun muassa veden väeksi. Lisäksi nimi on

tarpeeksi laaja koskemaan käsiteltävää aihetta ja oli mielestämme mielenkiintoa herättävä.

Kuvio 1 Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjan formaatti

Kirjan sivumääräksi määriteltiin 56 sivua. Myös formaatti päätettiin syksyllä (Kuvio 1). Aukeaman kooksi valittiin 440 mm x 250 mm (sivu 220 mm x 250 mm). Koko on mukava käteen, mutta silti riittävän suuri käytettäväksi kirjaston satutunnilla. Lisäksi se kiinnittää huomion, mutta on tarpeeksi perinteinen, jottei se aiheuta ongelmia kirjaston hyllytyksessä. Lisäksi sivu on tarpeeksi suuri, jotta sinne saa ongelmitta asetettua kuvan sekä joissain tapauksissa runsastikin tekstiä.

3 KUVALLISEN TULKINNAN TEORIAM

Tässä luvussa keskitytään kuvan tulkintaan erityisesti semiotiikan näkökulmasta. Lisäksi aihetta tarkastellaan lapsen näkökulmasta, koska opinnäytetyön aiheena on suunnitella kuvitus lasten kuvakirjaan. Luvussa käsitellään myös kuvanlukutaitoa sekä kuvan tulkintaan vaikuttavia keinoja.

3.1 Kuvan määritelmä

Kuvan tehtävänä on välittää sanoma tekijältä vastaanottajalle. (Österberg 2001, 7.) Siksi kuva on aina myös viesti. Österberg viittaa Hietalaan, jonka mukaan nykyajasta voi puhua kuvien todellisuutena, sillä jäsenämme vahvasti maailmankuvaamme visuaalisten viestien pohjalta.

Österberg avaa myös kuvan käsitettä. Hän määrittää kuvan tavallisesti kaksiulotteiseksi ja esittäväksi, joka kertoo tietyn tapahtumahetken pysähtyneesti. Hän viittaa Hietalaan ja toteaa, että kuvan merkitys ja käyttötarkoitus ovat vuosituhansien aikana muuttuneet rajusti. Kuvat ovat siirtyneet luolista valkokankaille ja mainosjulistisiin, ja käsin tehdyn kuvan rinnalle on tullut valokuva, elokuva ja tietokoneella manipuloidut kuvat.

Sepän (2012, 19) mukaan kuva on monimutkainen kulttuurinen vuorovaikutussuhde, johon sekoittuu ainakin seuraavia elementtejä: kuvan tekijän erityispiirteet, vastaanottajien erilaiset tavat lukea kuvaa ja erilaiset kielelliset järjestelmät.

Seppä (2012, 67) viittaa Benedetto Croceen, jonka mielestä kuva muodostuu aina jossain määrin sommitelmasta, juonesta ja kielestä, jotka on hyvä ottaa huomioon kokonaisuutta tarkastellessa. Crocen mukaan teorioista ja abstraktista ajattelusta pitäisi luopua kokonaan taidetta tulkitessa ja luottaa ainoastaan intuitioon.

Tässä opinnäytetyössä tarkoitan kuvan käsitteellä kaksiulotteista, perinteistä kuvaa. Seppäsen teos Katseen voima käsittelee kuvan tulkintaa lähinnä valokuvauksen näkökulmasta, mutta tähän työhön valittu tieto on sovellettavissa myös piirrettyihin kuviin, joita itse tarkastelen.

3.2 Visuaalisen havainnon rakentuminen

Kuvan mekaaninen havaitseminen perustuu hermoärsykkeisiin ja tapahtuu osin esitiedostetulla tasolla. (Österberg 2001, 13.) Katse ei kuitenkaan rekisteröi jokaista elementtiä samalla tarkkuudella, vaan se keskittyy muutamiin merkityksellisiin yksityiskohtiin. Seppänen (2002, 172) listaa Paul Messariksen jaottelun mukaan kolme vaihetta, jotka mahdollistavat visuaalisen kuvan syntymisen.

Ensimmäisessä vaiheessa kuva on kaksiulotteinen. Tämän prosessin tulosta Messaris kutsuu Seppäsen mukaan mentaaliseksi representaatioksi, jonka voi kuvainnollisesti sanoa olevan karkea viivapiirros alkuperäisestä kuvasta.

Toisessa vaiheessa kolmiulotteistaminen alkaa. Tämä syvyyden hahmottaminen voidaan jakaa kuuteen osaan: binokulaarisuuteen (vasempaan ja oikeaan silmään muodostuu hieman eri kuva), liikeparallaksiin (lähellä olevat kohteet vaikuttavat kulkevan kovempaa vauhtia), pinnan gradientteihin (kaukana olevat kuviot vaikuttavat olevan pienempiä), okkluusioon (lähellä olevat muodot peittävät kauempana olevat), ääriiviivaan ja varjostukseen.

Kuvan lukemisen kannalta haasteelliseksi muodostuu se, että sekä binokulaarisuus että liikeparallaksi puuttuvat valokuvalta. (Seppänen 2002, 173.) Seppäsen mukaan Messaris kuitenkin painottaa, että näiden seikkojen puuttuminen ei vaikeuta kaksiulotteisen kuvan tulkintaa, sillä aivot eivät välttämättä vaadi jokaista kuutta tekijää onnistuneen tulkinnan tekemiseen.

Kolmannessa vaiheessa tunnistetaan asiat ja esineet, joka perustuu aikaisempiin muistijälkiin ja informaation karsintaan (Seppänen 2002, 174). Österberg jakaa näkemyksen kertomalla, että koska kuvassa kohde näkyy vain yhdestä kulmasta, katsoja täydentää kuvan vertailemalla sitä omiin kokemuksiinsa ja muistijälkiinsä.

Österbergin (2001, 13) mukaan myös katsojan kulttuurinen tausta, elämäkokemus ja jopa mielentila vaikuttavat hänen tulkintaansa. Seppänen (2002, 174) huomauttaa lisäksi, että olennaisen informaation erottaminen epäolennaisesta on yhteistä niin kuvallisen kuin ei-kuvallisenkin todellisuuden havainnoinnille.

3.3 Kuvanlukutaito

Myös kuvia on opittava lukemaan ja tulkitsemaan. (Österberg 2001, 7.) Österbergin mukaan esittävät kuvat muodostuvat jokaisen ihmisen kokemusten ja mielikuvien vaikutuksesta hänelle yksilölliseksi kuvaksi.

Seppä (2012, 20–21) avaa kirjassaan kaksi oleellista käsitettä, mikro- ja makrotason, jotka hänen mukaansa ovat tärkeä osa laadukasta kuvantulkintaprosessia. Tasokkaassa tutkimuksessa mikrotaso, eli kuvan käsitteiden ja ideoiden taso yhdistyy makrotasoon, joka puolestaan kuvaa teoksen sommitelmaa, materiaalivalintoja ja teknisiä piirteitä.

Sepän mukaan edellä mainittuja tasoja tulee tarkastella yhtäaikaaisesti, jotta tasokkaat tulkinnat ovat mahdollisia. Hän ottaa esimerkiksi kuvan, joka on visuaalisesti onnistunut, mutta sommitelmaltaan tylsä. Tällainen kuva ei todennäköisesti ole katsojan mielestä onnistunut.

Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjan suunnittelussa pyrittiin ottamaan molemmat tasot huomioon. Kuvitusten suunnittelussa kiinnitettiin erityistä huomiota kuvitusideoiden mielenkiintoisuuteen, sommitelmalliseen onnistumiseen ja väriytykseen.

Seppänen (2002, 142) sivuaa kirjassaan Richard Sinatran käsitystä, jonka mukaan visuaalinen lukutaito alkaa kehittyä jo ennen muita lukutaidon vaiheita. Lapsen kuvanlukutaito alkaa kehittyä, kun hän havainnoi aktiivisesti ympäristöään ja alkaa muodostaa asioiden välille merkityksiä. Esimerkikseen Sinatra on ottanut vauvan, joka kykenee tunnistamaan visuaalisia hahmoja, kuten hoitajansa kasvot, ennen kielellistä kehitystä.

Kuvanlukutaito ei ole kuitenkaan synnynnäistä. (Emt. 170.) Seppänen viittaa Paul Messariksen tutkimuksiin, joiden tulosten mukaan esimerkiksi Afrikassa lähetystyötä tehneet saarnaajat kertoivat, kuinka valokuvaa ensi kertaa katsovat ihmiset eivät kyenneet tunnistamaan siitä tuttujakaan asioita ilman ohjausta.

Kun samat kuvat painettiin esimerkiksi kankaalle, joka oli heimoille ennestään tuttu materiaali, kuvia tulkittiin paljon helpommin. Tästä voidaan vetää johtopäätös, että

ihmiset ja sitä myötä myös lapset, soveltavat tulkinnoissaan heillä jo olemassa olevia havainnoinnin keinoja.

Paul Messaris (Seppänen 2002, 171) pohtii Seppäsen mukaan lisäksi sitä, mikä tekee valokuvasta haasteellisen lukea tottumattomalle katsojalle. Hän tuo esiin kolme seikkaa, jotka pätevät myös perinteisiin kuviin: valokuvat ja kuvat yleensä-kään eivät kykene toistamaan värejä täydellisesti, ne joutuvat esittämään kolmiulotteisen tilan kaksiulotteisena ja monet kuvalliset tyylit hävittävät suuren osan hahmon yksityiskohdista.

Österberg (2001, 14) viittaa Lepistön ja Saarnivaaran tutkimuksiin, jotka vahvistavat edellä mainittua käsitystä. Tutkimusten mukaan valokuvakin vaatii tulkintaa, vaikka sitä pidetään todellisuuden vastineena. Kuvan ymmärtäminen edellyttää siis aina tulkintaa, vaikka se usein tapahtuukin tiedostamatta.

Tärkeimmän merkityksen luovat kuvan kokonaisuus ja dynamiikka. Österberg (2001, 16) lisää vielä, että katsoja saattaa löytää kuvasta merkityksiä, joita kuvan tekijä ei itse huomionnut. Tulkinnessa esiin nousevat merkitykset ovat sidoksissa katsojan kokemuksiin, kulttuuriin ja ymmärrykseen.

3.3.1 Perspektiivi

Perspektiivin valitseminen vaikuttaa oleellisesti siihen, miten katsoja tulkitsee kuvaa. (Seppä 2012, 35–39.) Seppä mukaan perspektiivitekniikka on voimakas väline kuvan sommittelussa ja se vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten katsoja kokee itsensä kuvassa. Perspektiivimenetelmän yksinkertaistettu ydin on, että kuvan kohteiden koko pienenee asteittain sitä mukaa kun ne etääntyvät kuvatilassa katsojasta.

Perspektiivitekniikoita on useita, joista Seppä mainitsee yhden tai useamman pakopisteen perspektiivin ohella esimerkiksi Egyptissä käytetyn arvoperspektiivin, jossa arvoltaan korkeammat henkilöt esitettiin suhteellisesti suurempina ja muiden yläpuolelle. Näiden lisäksi on kristillisessä ikonitaiteessa suosittu käänteisperspektiivi. Käänteisperspektiivi saa aikaan vaikutelman, että kuva on hyvin lähellä katso-

jaa. Tällä menetelmällä katsoja saadaan kokemaan, että kuva katsoo häntä eikä toisinpäin.

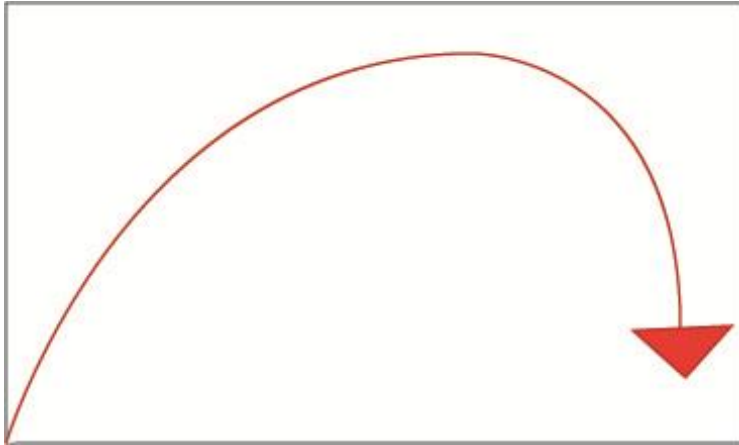
Yhden pakopisteen perspektiivissä sommitelmallisesti ratkaisevaa on, mille tasolle horisonttipiste asetetaan (Seppä 2012, 35–36). Perspektiivi voi olla niin sanottu lintuperspektiivi, jossa katsoja katsoo kuvaa ikään kuin ylhäältä käsin, kavaljeeriperspektiivi, jossa kuvia katsotaan hieman matalammalta tai sammakkoperspektiivi, jossa kuvaa katsotaan ikään kuin maan tasalta.

Sammakkoperspektiivi tekee kuvasta suuren ja mahtavan oloisen, kun taas lintuperspektiivi toimii päinvastoin. Perspektiiviteoriaa hyödyntämällä kuvan katsojan katsetta voi myös ohjata haluttuun suuntaan. Näin on tehty esimerkiksi kirkkojen sisätilojen pylväistöjen suunnittelussa, jolloin pylväät johdattavat lähes paikonomaisesti katseen alttarille.

Kuvitusten suunnittelussa eri perspektiivejä hyödynnettiin muutamissa kuvissa, selvimmin se näkyy sammakkoperspektiivinä Tammikuvituksessa (LIITE 6).

3.3.2 Katsekaari, visuaalinen este ja kiintopiste

Ylimartimo (2012, 112; 1998, 85) on käsitellyt katsekaarta molemmissa fantasian keinoja käsittelevässä kirjassaan. Katsekaari tarkoittaa luonnollista katseen kuluuntaa: kuvaa silmäillessä katse lähtee vasemmasta alareunasta siirtyen kaa-revana yläoikealle, siellä hidastuen ja laskevan lopulta alas. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Katsekaari eli katseen luonnollinen kulkusuunta aukeamalla

Ylimartimon mukaan katsekaari määrittää sommittelun keskeiset tekijät vahvistaen katseen itsensä liikettä. Jos katsekaarta ei noudateta ja kuva käännetään esimerkiksi peilikuvaksi, kuvan esteettinen teho laskee johtuen katseen kulkusuunnasta. Katsekaarta hyödynnettiin muun muassa Karhu- ja Tammikuvituksissa. (LIITE 5, LIITE 6)

Koska katseen suunta muuttuu aukeaman oikealla sivulla laskevaksi, sivun alareunaan voidaan asettaa visuaalisia esteitä, jotka estävät katseen pääsyn ulos kuvasta. Tällaisen visuaalisen esteen voi suunnitella ennakolta siten, että se tukee tarinan kerrontaa. Visuaalinen este voi olla esimerkiksi esine tai henkilö, mutta myös signeeraus tai kuvan kehys. Visuaalisen esteen ohella myös kiintopisteen asettaminen edesauttaa katseen pysymistä kuvassa siirtäen sen takaisin johonkin kuvan oleelliseen elementtiin (Ylimartimo 2012, 113).

3.3.3 Liikkeen suunta ja sommittelu

Kuvassa oleva liike on länsimaissa usein sidoksissa lukusuuntaan ja sitä kautta kulttuuriin. (Ylimartimo 2012, 111.) Lukusuunta näkyy vahvasti kuvien sommitelussa nimenomaan kuvien liikkeen suuntaamisen kautta. Ylimartimon mukaan perinteinen lukusuunnan mukainen liike, joka tapahtuu vasemmalta oikealle, on helpompi ymmärtää kuin päinvastainen. Vasemmalta oikealle siirtyvä kuva voidaan

tulkita myös ajan esityksen tavaksi: vasemmalla oleva tapahtuu ensin, ja siitä siirrytään luontevasti oikealle tuleviin tapahtumiin.

Vasemmalta oikealle -liikesuunnalla voi olla muitakin merkityksiä. Ylimartimo (1998, 82) kertoo Ulla Rhedinin näkemyksen siitä, että kuvan vasen reuna symbolisoi kotona olemista ja oikea reuna seikkailua ja ulkopuolista maailmaa. Teoriaa vahvistaa Pääkkösen (2012, 15) mukaan myös Happonen, jonka mukaan vasemmanpuoleinen sivu koetaan merkityksellisempänä, turvallisempana ja läheisempänä. Uudet tai uhkaavat elementit taas sijaitsevat usein oikealla.

Erityisen vahvana edellä mainittu vasen-oikeasuuntaisuus on juuri kuvakirjoissa: seikkailuun matkaava sankari kulkee selailun suuntaisesti vasemmalta oikealle. (Ylimartimo 1998, 82.) Kotiin palatessa suunta on päinvastainen.

Lukusuuntaan sitomisen ohella kuvitus voi olla sidottu myös itse kirjaan. Esimerkiksi aukeaman oikealle sivulle sijoitetun kuvituksen liikesuunta voi tietoisesti olla vasemmalle, jotta kuvan liike on tiukemmin sidoksissa kirjaan. Tällainen kirjaan sidottu kuvitus on muun muassa Sukeltajalintu-kuvitus. (LIITE 6.)

Lukusuunnan mukaisesta liikesuunnasta voidaan poiketa muistakin syistä. Kuvassa, jossa esiintyy sekä nainen että mies, feminiininen on asetettu usein oikealle. Samoin pahuus tai vihattava henkilö asetetaan usein kuvassa oikealle (emt. 83). Jos pahuus jostain syystä saapuu vasemmalta, koetaan se henkilön itsensä sisällä olevaksi pahaksi tai sisäiseksi uhaksi. (Ylimartimo 1998, 84, Ylimartimo 2012, 115.) Näin tehtiin esimerkiksi lopullisessa Painajaiskuvituksessa (LIITE 5), jossa Painajainen saapui vasemmalta.

Sommitelma voi olla myös edestakainen, niin sanottu siksak sommitelma. Ylimartimo (1998, 84–85) avaa käsitettä Kay Nielsenin kuvitusten kautta: yhteistä kaikille Kay Nielsenin edestakaisille sommitelmille on, että ne kuvaavat kaukaisia lähtöpaikkoja tai päämääriä. Edestakainen liike siis vaihtoehtoisesti joko tuo katsojaa lähemmäs tai vie katsojaa pois päin. Siksak tiet ovat siis olleet Kay Nielsenille keino kertoa pitkästä matkasta ja kaukaisesta määränpäästä.

3.3.4 Lapsi kuvan tulkitsijana

Kuvat ovat lapselle merkittävä maailmankuvan laajentamisen väline. Hatvan (1993, 122–123) mukaan myös kuvan esteettinen kokeminen on lapselle tärkeää, vaikka hän ei välttämättä pysty vielä erittelemään tunteitaan. Sen sijaan lapsi saa esteettisen elämyksen kuvan sisällön ja sen ymmärtämisen kautta.

Lapsi tulkitsee kuvaa oman kehityksensä, kokemustensa ja ymmärryksensä perusteella. (Österberg 2001, 29.) Sen aukon, joka kuvan ja ymmärryksen väliin jää, lapsi täyttää Österbergin mukaan omalla mielikuvituksellaan.

Österberg (2001, 19) on asettanut työssään muutamia erityisvaatimuksia lapsille suunnatuille kuville ja niiden kuvittajille. Hän korostaa taustatyön tärkeyttä, eli kuvittajalla on oltava tietoa lapsen kehityksestä ja kokemusmaailmasta, jotta hän pystyisi ottamaan lapsen erityisvaatimukset huomioon. Ylimartimo (1998, 51) puolestaan nostaa esiin Uri Shulevitzin vaatimuksen luettavuudesta, jolla hän tarkoittaa luettavuuden ja rakenteen selkeyttä. Kuvituksen tekniikalla ei sinällään ole vaikutusta lapsen kuvan tulkintaan, muuten kuin rakenteen ja värityksen kautta (Österberg 2001, 20).

Pientä ja isoa -väkeä kuvakirjan kuvitusten testaamisen tarkoituksena oli nimenomaan saada konkreettista tietoa lasten kokemusmaailmasta ja siitä, miten he kuvaa tulkitsevat. Testauksessa selvisi, millaisia kuvituselementtejä lapset ymmärsivät ja millaisia eivät. Shulevitzin vaatimus kuvituksen rakenteen selkeydestä huomattiin syventävien opintojen testauksessa ja se otettiin myös suunnittelussa huomioon.

Österberg (2001, 20) esittelee Tauntonin kirjallisuuskatsauksen useista tutkimuksista, joilla on pyritty selvittämään lasten kuvamieltymyksiä. Hän on löytänyt tutkimuksista muutamia lasten kuvavalinnoista kertovia yhtäläisyyksiä: tutkimukset osoittavat muun muassa, että kuvan asiasisältö vaikuttaa ratkaisevasti siihen, pitääkö lapsi kuvasta vai ei.

Esikouluikäinen lapsi arvostaa esittävää kuvaa sekä tuttua ja mukavaa aihepiiriä. Kirkkaat värit, yksinkertaisuus ja selkeät avaruudelliset suhteet edesauttavat myös mielenkiinnon heräämistä. Syventävien opintojen aikana suoritettu tutkimus (Muu-

rinen 2012) 7–8 -vuotiailla lapsilla tukee myös tätä teoriaa. Österberg (2001, 20) mainitsee lisäksi Turusen, joka lisää edellä mainittuun listaan vielä kuvien toiminnallisuuden, ilmeikkyyden ja huumorin.

Ilmeiden ja eleiden kautta lapsi kykenee eläytymään kirjan hahmojen tunnetiloihin ja kokeekin kuvat usein hyvin konkreettisesti (emt, 26–27). Hatva (1993, 118) mainitsee lisäksi, että koska tarun ja totuuden raja on häilyvä ja eläytyminen voimakasta, saattavat kuvat herättää lapsessa voimakkaita tunteita.

Österbergin (2001, 21) mukaan tutkimukset osoittivat, että lapsi suosii sopivasti pelkistettyä mutta aikuismaisesti piirrettyä kuvaa. Lapsen käsialalla piirretty kuva tai valokuvakuvitus ei ole heille yhtä miellyttäviä kuin realistinen piirroskuva. Hatva (1993, 125) perustelee asiaa selittämällä, että lapsi katsoo kuvaa yksityiskohdissa harhaillen, jolloin liian yksityiskohtainen valokuvamainen kuva saattaa häiritä kokonaisuuden hahmottamista.

Pelkistämisen kannalta oleellista on korostaa kuvan tunnistamisen kannalta merkityksellisiä osia. Lisäksi hahmojen tulisi olla kokonaisia tai ainakin sisältää hahmon tunnistamisen kannalta merkittävimmät piirteet. Österbergin esittämät huomiot realisuudesta ja pelkistämisestä vahvistivat edelleen Pientä ja isoa väkeä - kuvakirjan kuvitusten tyylivalintaa. Lisäksi kuvien suunnittelussa hahmot pyrittiin esittämään selkeästi, vaikka ne eivät näkyisikään kuvissa kokonaisina.

Österbergin (2001, 24–25) mukaan havainnointi ja näkeminen ovat sidoksissa lapsen kehitystasoon, minkä lisäksi muun muassa kulttuuri, lapsen kokemustausta ja havainnoinnin harjaantuminen vaikuttavat hänen tapaansa jäsentää ympäristöään. Lapsen kyky havainnoida ja eritellä kuvaa on suoraan sidoksissa hänen ajatusmalliansa kehitystasoon ja kuinka hän kykenee niitä hyödyntämään.

Esteettinen kuvantulkinnan taito ei näin ollen ole riippuvainen iästä, vaan herkkyys siihen kehittyy katseen harjaantuessa (Österberg 2001, 24). Kun harjaantumaton lapsi pyrkii etsimään kuvasta tuttuja elementtejä, kokenut tulkitsija keskittyy kuvan visuaalisiin ominaisuuksiin (Hatva 1993, 80).

Lapsen visuaalisen hahmotuskyky kehittyy tiettyjen vaiheiden kautta. Österberg (2001, 25) ottaa esimerkiksi Ellboj:n tekstin, jossa käydään läpi lapsen tapa vas-

taanottaa kuva. Väreihin lapsi kiinnittää huomiota jo varsin aikaisessa vaiheessa, mutta hahmottamisen perustan luo kyky erottaa tärkeä informaatio vähemmän tärkeästä.

Ellboj viittaa Österbergin (2001, 25–26) mukaan Vurpillotiin, jonka mukaan lapsi oppii havaitsemaan ensin muodot, niiden samankaltaisuuden ja sitten erilaisuuden. Myöhemmin kehittyvät kyvyt hahmottaa osia kokonaisuudesta, kokosuhteita ja viimeiseksi tilasuhteita. Vasta viiden ja seitsemän ikävuoden välillä lapselle on kehittynyt aikuismainen kyky hahmottaa kuvaa.

Opinnäytetyön testauksessa, jota käsitellään edempänä, testiryhmät koostuivat 7–8 vuotiaista lapsista, eli heille oli jo kehittynyt aikuismainen kuvanhahmotuskyky. Myös tutkimustulokset tukivat Vurpillotin väitettä.

3.4 Semiotiikka

Fisken (1992, 61) määrittelyn mukaan semiotiikka on merkkien ja niiden toiminnan tutkimusta. Sepän (2012, 128) sanoin taas semiotiikka on tieteellinen menetelmä, joka tutkii kuvaa kielen kaltaisena merkkijärjestelmänä.

Indeksisyys ja ikonisuus ovat semioottisen teorian termejä. Seppänen (2002, 180) ja Seppä (2012, 136) määrittelevät ikonisuuden tarkoittavan kuvan ja kohteen välistä samankaltaisuutta. Tämä piirre puuttuu Seppäsen mukaan verbaaliselta kieleltä. Toisaalta Seppänen toteaa myös, että useat semiootikot ovat kiistelleet siitä, onko valokuva ikoninen vai ei.

Jos ikonisuus määritellään merkiksi, jolla on joitain kohteen ominaisuuksia, on selvää, ettei valokuvalla, piirroksella tai maalauksella ole esittämänsä kohteen ominaisuuksia (Seppänen 2002, 180). Toisaalta Sepän viittaama Peirce on sitä mieltä, että ikoninen merkki jäljittelee aina kohdetta tai sillä on joitain kohteensa piirteitä, kuten ulkonäkö tai haju (Seppä 2012, 136). Kuva on tällöin ikoninen, jos sillä on kohteensa ulkonäkö.

Indeksi taas on asian suora suhde kohteeseensa. Sepän (2012, 136) mukaan samankaltaisuuden sijasta indeksisyys tarkoittaa käytännön kautta syntyvää suhdet-

ta. Esimerkiksi savu on tulen indeksi. Seppäsen (2002, 179) mukaan valokuva on näin ollen indeksi kohteestaan, mutta puhuttu sana ei. Sanat eivät ole syntyneet kohteen ja indeksin vuorovaikutuksesta, vaan jostain ulkopuolisesta tekijästä. Seppä (2012, 136) lisää vielä, että indeksisyyden tulkitseminen vaatii aina myös kulttuurista tietämystä.

Seppänen (2002, 178) pohtii kirjassaan valokuvan erityisyyttä ja ylivertaisuutta verrattuna kirjoitettuun kieleen. Yksi merkittävimmistä eroista hänen mukaansa on ikonisuuden ja indeksisyyden puuttuminen verbaalisesta kielestä. Österberg (2001, 8) on samoilla linjoilla kertoen, että kuvakielen etulyöntiasema verbaaliseen kieleen nähden on, että toisin kuin sana tai teksti kuva muistuttaa kuvattua asiaa. Siksi se on universaali symboli ilman kielimuureja.

Österberg (2001, 15.) sivuaa myös Cavalliuksen teoriaa, jonka mukaan kuvia tulisi tulkita assosiaatioita korostaen ja keskittyen kokonaisvaltaisesti kuvan tulkinnalliseen sisältöön ja sen herättämiin tunteisiin. Kuvan lukeminen eroaa hänen mukaansa perusluonteeltaan paljon kirjoitetusta tekstistä, sillä kuvalla ei ole esimerkiksi lukusuuntaa eikä loogista esitysjärjestystä.

Cavalliuksen käsitys on kuitenkin ristiriidassa esimerkiksi Ylimartimon (2012, 11–12; 1998, 85) huomioiden kanssa, joiden mukaan kuvalla on lukusuunta. Kuvan lukusuunta on kuitenkin joustavampi kuin kirjoitetun tekstin, sillä kuvaa voi ymmärtää, vaikka sen lukusuunta vaihtuisi (Yimartimo 1998, 82–83).

Edellä mainittuihin merkkityyppeihin ja niiden välisiin suhteisiin liittyy myös erottelu motivoitun ja motivoimattoman merkin välillä (Seppänen 2002, 179, Seppä 2012, 140). Motivoitu merkki tarkoittaa siteen vahvuutta varsinaiseen kohteeseen ja merkin välillä. Toisin sanoen motivoitu merkki on usein sellainen, joka muistuttaa paljon kohdettaan.

Esimerkkinä Seppänen käyttää jänistä: valokuva jäniksestä on huomattavasti motivoitumpi kuin sana ”jänis”. Viivapiirros jäniksestä on myös motivoitumpi kuin verbaalinen ilmaus, mutta vähemmän motivoitu kuin valokuva. Tällöin myös Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjan kuvitukset ovat motivoituja, sillä kuvitukset ovat realistisia.

Lopuksi Seppänen selvittää denotaation, konnotaation ja myytin. Denotaatiolla hän tarkoittaa kuvan ilmeisintä merkitystä, sitä jonka tunnistamme ensimmäisenä. Denotaatio on siis kuvan yleisesti tunnettu perusmerkitys. Samaan määritelmään ovat päätyneet myös Österberg (2001, 8) ja Fiske (1992, 113) Barthesia lainaten. Edellä käytettyä esimerkkiä lainaten tunnistamme kuvasta jäniksen.

Fiske (1992, 113) lainaa Barthesia, jonka mukaan konnotaatio sen sijaan on merkin merkityksellistämisen toinen taso: jäniksen lisäksi tunnistamme siitä muitakin piirteitä. Se voi olla pörröinen ja ihana otus. Fiske (1992, 115) mukaan tämä merkin ja ihmisen henkilökohtaisten tuntemusten sekä kulttuuristen arvojen vuorovaikutus muodostaa kuvan konnotaation. Österberg (2001, 8) täydentää määritelmää mainitsemalla, että konnotaatio tarkoittaa merkkiin liitettyjä asiayhteyteen tai ryhmäsidonnaisuuteen liittyviä sivumerkityksiä.

Konnotaatio liittyy läheisesti myös myyttiin (Seppänen 2002, 182). Fiske (1992, 121) mukaan konnotaatio ja myytti ovat merkityksen määrittämisen tasolla, jolla merkin, käyttäjän ja kulttuurin vuorovaikutus on aktiivisimmillaan. Hän (Fiske 1992, 115–116) määrittää myytin kertomukseksi, jonka avulla kulttuuri pyrkii ymmärtämään luontoa ja todellisuutta.

Fiske viittaa lisäksi Barthesiin, jonka mukaan myytti on kätkeytyneiden sääntöjen ja merkkien kokoelma, jonka avulla kulttuuri ajattelee, ymmärtää ja käsitteellistää asian. Myytti ei siis tässä tapauksessa viittaa väärinä pidettyihin ajatuksiin, jollaisena terminä sitä myös yleisesti käytetään.

Aikoja sitten myyteillä selitettiin muun muassa kuolemaa sekä luonnonvoimien mahtia. (Moilanen 2003, 39.) Moilasen mukaan myytit eli uskonnolliset tarinat edustavat lisäksi kunkin kulttuurin uskonnollista maailmankuvaa. Tämä maailmankuva taas on perinteisten satujen ja tarinoiden lähde. Pientä ja isoa väkeä -kuvakirja perustuukin täysin suomalaiseen esikristilliseen maailmankuvan käsitykseen ja uskomuksiin.

Kolmas merkityksellisyys taso on Fiske (1992, 121) lainaaman Barthesin mukaan symboliikka. Hänen mukaansa asiasta tulee symboli, kun se käyttötapaansa perusteella saa kyvyn edustaa jotain muuta.

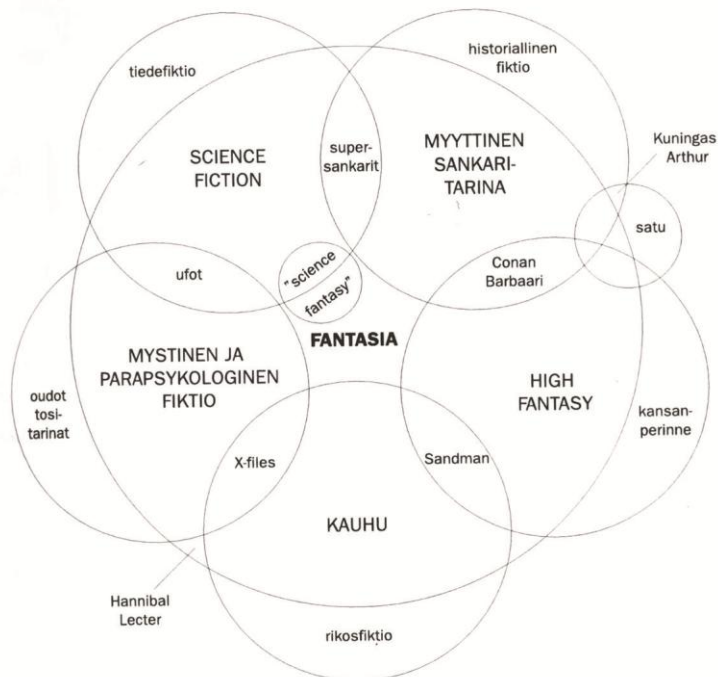
4 YLILUONNOLLISUUS

4.1 Yliluonnollisuuden ja fantasian ero

Kirjailija Michelle McLean (2009) erottelee blogissaan fantasian käsitettä yliluonnollisuudesta. Hänen mukaansa fantasia sijoittuu täysin toiseen maailmaan tai todellisuuteen, jossa taikuus on usein tärkeässä roolissa. Keijujen ja noitien ohella fantasiahahmot voivat olla myös lohikäärmeitä tai kolmipäisiä koiria.

Yliluonnollisuus sen sijaan sijoittuu todelliseen maailmaan sisältäen jotain ylimää-
räästä todellisuudesta poikkeavaa. Esimerkiksi noidat, haamut ja keijut ovat Mc-
Leanin mukaan yliluonnollisen maailman hahmoja.

Fantasian määritelmiä on useita ja Ylimartimon (2012, 16) mukaan ne vaihtelevat kulttuurialueittain. Johanna Sinisalo (Blomberg, Hirsjärvi & Kovala 2004, 17) on selvittänyt fantasian käsitettä kaaviolla (Kuvio 3) teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Siinä fantasian kokonaisuus on esitetty yhtenä suurena ympyränä, jossa eri genret limittyvät toisiinsa pienempinä ympyröinä.

Kuvio 3. Fantasian eri kentät
(Blomberg, Hirsjärvi&Kovala 2004).

Kansanperinne, johon tämä opinnäytetyö läheisesti liittyy, on määritetty osaksi high fantasyn alalajia. Satu taas sivuaa sekä kansanperinnettä että myyttistä sankaritarinaa. Lisäksi sekä kansantarinat että satu on asetettu osaksi ympyrän ulkopuolelle mikä tarkoittaa, että ne ammentavat tietoa myös fantasiafiktion ulkopuolelta.

Samassa teoksessa Sabine Wienker-Piepho (Blomberg, Hirsjärvi&Kovala 2004, 32) määrittää fantasian folkloristin näkökulmasta. Hänen mukaansa fantasia tarkoittaa laajimmillaan kirjallisuutta, joka poikkeaa yleisestä maailmankuvasta. Tämän määrittelyn mukaan myös Pientä ja isoa väkeä -kuvakirja kuuluisi fantasian lajityyppiin. Wienker Piepho huomauttaa kuitenkin, että fantasian määritelmä on häilyvä, sillä fantasia-termillä on ihmisryhmästä riippuen runsaasti eri konnotaatioita.

Vesa Sisätön (Leinonen&Loivamaa 2006, 9) määritelmän mukaan fantasia on yleiskäsite, joka tarkoittaa mielikuvituksen käyttöä siinä määrin, että todellisuuden rajat ylittyvät. Sisätö viittaa lisäksi Kathryn Humen laajaan määritelmään, jonka mukaan fantasiaa on mikä tahansa poikkeama arkitodellisuudessa. (Leinonen&Loivamaa 2006, 9–10.)

Tässä opinnäytetyössä fantasiasta puhutaan ainoastaan Ylimartimon teoksiin viitaten. Muuten työssä käytetään termiä yliluonnollisuus. Sabine Wienker-Piephon laaja määritelmä fantasiasta on työn produktiivisen osan kannalta sopivin, Sinisalon kaaviossa taas käsiteltävä fantasia eli yliluonnollisuus painottuisi high fantasyn lajityyppiin.

4.2 Informoiva deformaatio

Hyvä satukuvitus vie katsojaa kohti toista, vaihtoehtoista maailmaa. (Ylimartimo 1998, 43) Ylimartimon mukaan satukuvasta täytyy nähdä, että reaali maailma on hävinnyt ja tilalle on tullut mielikuvitusmaailma. Pääkkönen (2012, 11) viittaa Vesteriseen, jonka mukaan kuvittajan on osattava käyttää omaa mielikuvitustaan luo-

dakseen kuvituksen joka ilmentää vaihtoehtoista maailmaa ja lisäksi ilmaisee tarinat sadulle ominaisella tavalla.

Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjassa lähtökohta kuvituksen suunnitteluun poikkesi hieman Ylimartimon oletuksesta. Koska kuvakirjan tarinat sijoittuvat luonnolliseen maailmaan, ylikuonnollisuuden esittämisen tuli olla hienovaraisempaa. Kokonaan toisen, ylikuonnollisen maailman luominen ei siis ollut tarkoituksenmukaista.

Informoiva deformaatio on Ylimartimon (1998, 43; 2012, 41) mukaan kattokäsite vaihtoehtoisen maailman kuvalliselle ilmentämiselle. Hänen mukaansa se tarkoittaa kuvittamisen tapaa, jossa kuvasta välittyy informaatiota joka kertoo, että reaali-maailma on vaihtunut toiseen. Toisin sanoen se sisältää signaaleja joita reaali-maailmassa ei ole.

Satukuvituksessa ylikuonnollisuuden esille tuomiseen on monia keinoja. Ylimartimo mainitsee Diana L. Johnsonin jaotteluun perustuen muun muassa erikoisen muodon ja mittasuhteet, perspektiivin, odottamattomat värit sekä yksityiskohtien liioittelun. Näiden lisäksi keinoja ovat myös erilaiset dekoratiiviset elementit sekä ristiriitaisen seikkojen yhdistely.

Erikoinen muoto, mittasuhteet ja kaikenlainen yksityiskohtien liioittelu voidaan Ylimartimon (1998, 43–44) mukaan yhdistää suuremmaksi kokonaisuudekseen. Konkreettisesti nämä keinot ilmenevät muun muassa plasmaattisuutena (esimerkiksi venytetyt raajat), suurina silminä, suippokorvina tai esimerkiksi ylikuonnollisen kauniina ulkomuotona.

Ylimartimo käyttää yksityiskohtien liioittelusta ja pelkistämisestä yhteisnimitystä groteski, joka on myös informoivaa deformaatiota. Termi tarkoittaa myös liioiteltua esitystapaa, hahmojen hybridisyyttä, vieraannutettua maailmaa sekä yllätyksellisyyttä.

Tyypillisimmillään groteski näkyy venytettyinä tai pullistuneina jäseninä sekä erilaisten yksityiskohtien yhdistelynä. Vaikka groteski yleisimmin mielletäänkin pahuuden, hirviöiden ja hybridien kuvaamisen keinoksi, myös ylikuonnollinen kauneus voi olla groteskia (Ylimartimo 2012, 61).

Ristiriitaisten seikkojen yhdistely tarkoittaa Ylimartimon (1998, 47) mukaan kuvaa tai tapahtumaa, jossa reaali maailma on asetettu osaksi vastamaailmaa. Kuvan aineksena on siis reaali maailma, mutta niiden yhdistäminen luo jotain yliluonnollista. Tällainen hahmo on esimerkiksi merenneito, joka muodostuu naisen yläruumiista ja kalan pyrstöstä. Myös yliluonnollisen hahmon tai tapahtuman sijoittaminen reaali maailman kaupunkiin on ristiriitaisten seikkojen yhdistämistä. Tältä kannalta katsottuna Pientä ja isoa väkeä -kuvakirja sisältää runsaasti ristiriitaisia elementtejä, sillä yliluonnolliset hahmot, kuten haltijat on esitetty reaali maailmassa.

Yliluonnollisuutta ja vastamaailmaa kuvatessa väriä ja muotoa voi käyttää hyväksi monin tavoin. (Ylimartimo 1998, 77). Tällaisia keinoja ovat muun muassa intensiivinen väri sekä objektien koon ja yksityiskohtien terävyyden lisääminen. Mitä intensiivisempi ja terävämpi kuva on, sen lähempänä katsoja kokee objektin olevan. Vastaavasti hennot, vaaleat viivat ja sävyt kertovat kohteen olevan kauempana.

Ylimartimon (2012, 54) mukaan luonnottomat ja symboliset värit kielivät myös toisesta todellisuudesta. Kuvittaja voi tietoisesti maalata haltijan kasvot vihreiksi tai metsän punaiseksi korostaen näin hahmon ja maailman yliluonnollisuutta. Symboliset värit taas viestittävät hahmojen kyvyistä ja asemasta. Violetti ja etenkin tumma värimaailma viestivät magiasta ja mystisyydestä. Kay Nielsenin kuvituksissa taas uhka ja kuolema assosioituvat mustaan ja toivo syvään turkoosiin väriin (Ylimartimo 1998, 68).

Aineetonta maailmaa voidaan joskus kuvata uskonnollisessa taiteessa esitetyn maailman tavoin. (Ylimartimo 1998, 68). Hahmoilla ei esimerkiksi ole varjoja, sillä he ovat valottomassa maailmassa, jossa jumala läsnäolollaan luo ainoan valon. Aineettomuutta pyritään korostamaan myös henkilöhahmoja pidentämällä, kaavamaisella ympäristön esittämisellä sekä ei-luonnollisilla ja mystisillä väreillä. Symbolisia värejä ja aineettoman maailman kuvaustapoja käytettiin kuvituksen suunnittelussa hyväksi erityisesti Painajainen- ja Kalma-kuvituksissa. (LIITE 5, LIITE 6.)

5 SUUNNITTELUPROSESSI

Tutkimusmenetelmänä käytettiin osallistuvaa havainnointia. Havainnointi on menetelmä, jossa tutkittavasta asiasta, tässä tapauksessa lasten kuvantulkinnasta, koostetaan tietoa sitä seuraamalla. (Havainnointi eli observointi, [viitattu 20.4.2013].) Havainnointiin päädyttiin, koska testitilannetta oli vaikea ennakoida, lasten ensireaktiot ja kommentit oli tärkeää saada ylös ja koska muuten lasten totuudenmukaisia tulkintoja kuvista olisi ollut haastavaa saada.

Sepän (2012, 24.) mukaan laadullisia kuvantutkimusmenetelmiä käytetään paljon, sillä toisin kuin määrälliset tutkimukset, ne keskittyvät kuvan merkityksiin ja niiden tulkintaan. Lisäksi Sepän mukaan laadullisen kuvantulkinnan perusajatus on, että katsoja vaikuttaa aina jollain tasolla kuvan tulkintaan. Kuvaa ei voi erottaa sitä ympäröivästä maailmasta ja laajemmasta merkityksestä, eikä toisaalta tutkijaa tutkimuskohteesta.

5.1 Testitilanne

Kolmessa testiryhmässä testattiin yhteensä 26 lasta, joista 23 oli toisen luokan oppilaita. Testauksella haluttiin selvittää, miten ylikuonnollisuus saadaan lastenkirjakuvituksessa esille ja millaiset valmiudet lapsilla on tulkita pelkkää kuvaa ilman tekstiä. Hypoteesina oli, että testattavat elementit (groteski, väritys, perspektiivi ja ristiriitaisuus) viestittävät lapsille ylikuonnollisuuden läsnäolosta kuvassa, jonka perusteella he tulkitsevat kuvaa oikein.

Testitilanteessa havainnointi tapahtui luokan edestä. Muistiinpanoja kirjoitettiin tilanteesta ja kommentteista lomakkeelle, jossa testikuvat ja tutkittavat elementit oli asetettu taulukkoon. Tilanteessa oli testiryhmän lisäksi myös Layers-lastenkirjaprojektin parini Elina Rannanjärvi, joka näytti lapsille testikuvat.

Testauskerta kesti noin 25 minuuttia riippuen ryhmän aktiivisuudesta ja innostuksesta. Kaikissa kolmessa testauksessa testikuvina olivat Vedenhaltija, Annikki ja sudet, Taivaallinen kutojaneito ja Painajainen. (Kuvio 4). Kolmanteen testaukseen otettiin edellä mainittujen kuvien lisäksi kaksi kuvasarjaa. (Kuvio 5.)

Testaus alkoi parin minuutin mittaisella jutustelulla. Ryhmä istui paikoillaan ja heille näytettiin kuvia yksi kerrallaan kysyen niihin liittyviä kysymyksiä. Kysymykset muotoiltiin siten, että lapset vastaisivat niihin kokonaisilla lauseilla. Kolmannessa testauksessa testaus aloitettiin kuvasarjalla, jolloin lapset kerääntyivät kuvien ympärille kuuntelemaan tarinaa.

Koska testitilanne oli luonteeltaan keskustelevala ja lapsia havainnoitiin ryhmissä, henkilömääriin perustuvan tiedon saaminen oli mahdotonta. Ongelma tiedostettiin, ja ryhmässä tapahtuvaan testaukseen päädyttiin muun muassa sillä perusteella, että lapsilla olisi matalampi kynnys vastata kysymyksiin. Suuremman ryhmän testauksessa myös oma roolini havainnoijana saatiin mahdollisimman huomaamattomaksi.

Kuvia testattiin ilman niihin liittyviä tekstejä. Näin haluttiin selvittää, kuinka informatiivinen ja ylikuonnollinen kuva on ilman, että lapset tietävät sen kontekstia. Poikkeuksia olivat Kutojaneito-kuva sekä viimeisessä testauksessa käytetty Iholintu-kuvasarja.

5.1.1 Ensimmäiset testikuvat

Sisko Ylimartimon Auringosta itään, kuusta länteen -teoksen pohjalta valittiin neljä elementtiä, joita testauksella tutkittiin. Niitä olivat

- groteski (muoto, mittasuhteet ja yksityiskohdat),
- ristiriitaisten seikkojen yhdistely,
- odottamattomat värit ja
- perspektiivi.

Testikuvat toteutettiin kirjaan tulevien tekstien pohjalta. Testikuvat olivat siis kuvia, jotka tarvittavien muutosten jälkeen päätyivät myös lopulliseen kirjaan. Testikuvat suunniteltiin siten, että yhdellä kuvalla voitiin testata useampaa edellä mainituista elementeistä.

Jokaisessa kuvassa pyrittiin saamaan esille vähintään kaksi yliluonnollisuuden elementtiä. Vedenhaltija-kuva oli jo valmis, sillä samaa kuvaa käytettiin myös syventävien opintojen testauksessa eri tarkoituksessa. Se otettiin uudelleen testaukseen, sillä kuva sisälsi kaikki testattavat yliluonnollisuuden elementit ja oli siten erityisen sopiva testikuvaksi.

Vedenhaltija -kuvan (kuvio 4) idea lähti tarinasta, jossa kerrottiin, että veden tyttö pystyi parantamaan sairauksia, jos sen sai kiinni ja vei sairaan luo (Alhonen [viitattu 6.4.2013]). Kuvan päähahmo erottuu valkeana tummaa taustaa vasten selvästi, mikä kohottaa sen huomioarvoa, samoin kuin hahmon suuri koko. Sen sijaan muiden figuurien kontrasti on vähäisempi. Värikontrasti on suurimmillaan päähahmon ympärillä, josta se vähenee kuvan reunoja kohti.

Vaikka päähahmo on ihmismäinen, sillä on useita piirteitä, jotka ilmaisevat sen olevan yliluonnollinen. Ihonväri on sinertävä samoin kuin hiukset. Lisäksi silmät ovat erikoiset ja hahmolla on suippokorvat. Myös kala on erikoisen värinen ja hohtava, tuoden mieleen kultakalan. Muut kuvan hahmot ovat luonnollisen näköisiä.

Pystyssä olevat hiukset ovat indeksi, joka kertoo yhdessä kuvan ympäristön tulokinnan kanssa hahmon olevan veden alla. Veden värityksellä haluttiin luoda mielikuva sameasta lammeesta.

Myös Painajaisen luonnos oli tehty jo syventävien opintojen aikana. Tarinassa kerrotaan, että painajainen saattoi esiintyä eläimen kuten ketun tai vanhan naisen hahmossa. Tästä tarinasta saatiin idea kuvata aavemainen valkeahiuksinen hahmo eli painajainen, joka muuttuu ketusta painajaiseksi. Painajainen on kumartunut nukkuvan ylle, joten hän näkee pahoja unia. (Kuvio 4.)

Yliluonnollisen vaikutelman luomiseksi painajaista venytettiin, jotta se sai aavemaisia piirteitä. Kädet ovat suhteettoman pitkät ja ohuet, kämmen taas on valtavan suuri. Lisäksi hahmo haalistuu ja epätarkentuu muodonmuutoksen mukana. Siksi huomio kiinnittyy ensimmäisinä tummiin ja tarkkoihin pintoihin, joita ovat painajaisen yläruumis ja kettu. Sekä ketun että painajaisen silmät jätettiin tyhjiksi korostamaan niiden epätodellisuutta. Väritys on tumma ja viittaa maagisuuteen. Tausta jätettiin tarkoituksella yksinkertaiseksi, jotta huomio kiinnittyy vain etualan tapahtumiin.

Opinnäytetyön testausta varten kuva tehtiin akvarelleilla ja taustan väritystä muutettiin mystisemmäksi. Painajainen sisälsi kolme neljästä yliluonnollisuuden elementistä, jotka olivat groteski (venytetyt muodot), ristiriitaiset seikat (muodonmuutos) ja odottamattomat värit.

TESTIKUVA 1: Vedenhaltija

- Groteski
- Perspektiivi
- Oudot värit
- Ristiriitaisten seikkojen yhdistely

TESTIKUVA 2: Annikki ja sudet

- Groteski
- Oudot värit
- Ristiriitaisten seikkojen yhdistely

TESTIKUVA 3: Kutojaneito

- Groteski
- Perspektiivi
- Oudot värit
- Ristiriitaisten seikkojen yhdistely

TESTIKUVA 4: Painajainen

- Groteski
- Oudot värit
- Ristiriitaisten seikkojen yhdistely

Kuvio 4. Testikuvat 1-4, joita käytettiin jokaisessa testauksessa

Annikki ja sudet- sekä Kutojaneito-kuva tehtiin alusta loppuun opinnäytetyön testausta varten. Annikki ja sudet -kuvaan ja metsään haluttiin luoda yliluonnollinen tunnelma, joten realistisen metsän sijaan puita venytettiin ja ne tehtiin suuriksi. Lisäksi keskimmäisten puiden lehvästön väri muutettiin epänormaaliksi. Tummaa taustaa vasten kuvan keskushahmot erottuvat hyvin ja kiinnittävät katsojan huomion.

Annikki asetettiin kuvaan selkä katsojaa päin, jotta syntyisi mielikuva siitä, että katsoja on vain sattunut paikalle ja näkee tapahtuman sattumalta. Samalla kolmiulotteisuutta luotiin kolmella alalla: etualalla on ovat suurimmat puut, joiden takaa katsoja ikään kuin seuraa tapahtumia. Keskialalla ovat kuvan päähahmot eli haltija ja sudet. Taka-alan tumma metsikkö luo kuvan taka-alan.

Annikki ja sudet -kuvassa haluttiin keskittyä erityisesti ristiriitaisten seikkojen yhdistely -elementtiin. Haluttiin siis selvittää ymmärtävätkö lapset, että todellisessa elämässä sudet eivät olisi niin lähellä hahmoa tai suojelisi sitä. Muut testattavat elementit olivat kuvan ja puiden värit sekä puiden erikoinen muoto. Annikki ja sudet -kuva sisälsi siis groteskia, ristiriitaisuutta ja odottamattomia värejä.

Kutojaneito-kuva oli kerronnallisesti testikuvista haastavin, sillä se kertoi jatkumona lähes koko tarinan vieläpä lukusuunnan vastaisesti. Tarina kertoi yliluonnollisesta kutojaneidosta, joka katkaisee elämänlangan ja purskahtaa itkuun. Kyynelistä muodostuvat mäki ja puut.

Neito on ihmismäinen, mutta siitä tehtiin todella laiha ja kulmikas. Lisäksi hahmo maalattiin kultaiseksi. Näillä keinoilla haluttiin poistaa kuvasta realismia ja luoda jumalaista vaikutelmaa. Neidon kokoero verrattuna vasemman alalaidan puihin on suuri, mikä asettaa kutojaneidon huomioarvoltaan vahvemaksi kuin puut. Kutojaneidolla on myös huomioarvoltaan vahvoja osia, kuten kasvot.

Kuvan ideana oli, että mäet ja koivut muodostuvat konkreettisesti kutojaneidon kyynelistä. Puiden lehvästö on sininen ja valuvat pisarat viittaavat sen olevan nestemäinen eli kutojaneidon kyyneleitä.

Kuvassa haluttiin keskittyä erityisesti perspektiiviin, eli kiinnittävätkö lapset huomiota hahmon ja puiden suureen kokoeroon. Samoin haluttiin tutkia kuvan väriky-

sen vaikutusta lasten tulkintaan. Ristiriitaisuus löytyy puista, jotka ovat nestemäisiä ja groteski kutojaneidon hieman kulmikkaasta ja laihasta ulkomuodosta. Kutojaneito-kuva sisälsi siis kaikki testattavana olleet elementit.

5.1.2 Testiryhmät 1 ja 2

Ensimmäisessä koulussa testattavana oli kaksi ryhmää. Ensimmäisessä ryhmässä oli 12 oppilasta ja toisessa 8 oppilasta. Lapset olivat toisen luokan oppilaita ja heillä testattiin edellä mainitut neljä testikuvaa.

Testikuvassa 1 (Vedenhaltija) kysymyksinä olivat mitä kuvassa on, mikä tämä (haltija) on, sekä jatkokysymykset miksi ja mitä se tekee.

Ensimmäisenä kuvasta mainittiin juuri hahmo, kultakala ja sammakko. Testiryhmä 1 kuvaili hahmoa merenneidoksi (vaikka useat mainitsivat pyrstön puuttumisen), tytöksi ja maahiseksi. Kun kysyttiin, miksi hahmoa sanottiin esimerkiksi maahiseksi, vastaukseksi saatiin hiusten sinisyys ja suippokorvat. Myös hengittäminen vedessä mainittiin.

Testiryhmä 2 ehdotti hahmoa joksikin vedeneläväksi ja ihmeelliseksi merikeijuksi. Syiksi kerrottiin veden alla oleminen sekä taustalla hohtava ihmeellinen kala. Suurimmaksi osaksi hahmon sanottiin istuvan vedessä, mutta sen uskottiin myös olevan piilossa jotain tai peloissaan. Erään oppilaan mielestä hahmo murjotti.

Kuvan elementeistä löytyivät groteski, väritys ja ristiriitaisuus. Perspektiiviin ei kiinnitetty huomiota.

Testikuva 2 (Annikki ja sudet) kysymykset olivat seuraavat: mitä kuvassa on, mikä paikka tämä on, sekä jatkokysymykset miksi ja millainen. Lopuksi kysyttiin vielä, mitä sudet tekevät.

Molemmat ryhmät huomasivat kuvasta heti metsän sekä sudet. Testiryhmä 1 ehdotti metsää taikametsäksi ja kummitusmetsäksi. Perusteluina he mainitsivat takalan puut, jotka näyttivät liaaneilta, todella isot erikoisen näköiset puut sivuilla sekä oranssit lehdet pienemmissä puissa. Yksi lapsi löysi kuvasta jopa portaat, joista pääsee toiseen ulottuvuuteen. Susien arveltiin vaanivan ja suojelevan keskellä

olevaa henkilöä. Yksi oppilas keksi, että henkilö on metsänhaltija, jota sudet suojelevat.

Testiryhmä 2 vastaukset olivat hyvin samankaltaisia. Metsää ehdotettiin satumetsän lisäksi myös sademetsäksi ja erikoiset puut sekä oranssit lehdet huomioitiin. Susien arveltiin vaanivan tai piirittävän keskellä olevaa hahmoa tai nappaavan joutain. Toisaalta susien sanottiin myös suojelevan hahmoa.

Kaikki kuvan elementit mainittiin, eli groteski, ristiriitaisuus ja oudot värit. Kuvaa kuvailtiin lisäksi maagiseksi ja hienoksi.

Testikuva 3 (Kutojaneito), jota etukäteen arveltiin testin haastavimmaksi kuvaksi, kysymykset olivat mitä kuvassa on, mitä nainen tekee sekä millainen tämä nainen on. Tämän jälkeen kuvaan liittyvä teksti luettiin ja lapsilta kysyttiin uudelleen mitä kuvassa tapahtuu, sekä lisäkysymyksenä mikä on kuvan sininen viiva.

Yllättävästi molemmat ryhmät huomasivat kuvasta välittömästi, että hahmo itkee. Testiryhmässä 1 hahmon ehdotettiin itkevän jonkun takia tai koska hänelle on käynyt jotain. Yksi poika ehdotti hyvin, että hahmo itkee koska hän ompelee ja puku on mennyt pilalle. Hahmoa ehdotettiin jumalaksi, kuningattareksi ja prinsessaksi. Hahmon suuri koko huomioitiin myös nopeasti.

Itkevän hahmon lisäksi testiryhmä 1 huomasi kuvasta linnut sekä puun, jonka ajateltiin olevan kiertynyt. Puun latvan ehdotettiin lisäksi olevan jäässä ja sitä ehdotettiin karkkipuuksi. Tarinan kertomisen jälkeen sinisen janan arveltiin olevan maata, mutta myös oikeita vastauksia saatiin.

Testiryhmässä 2 Kutojaneidon arveltiin itkevän koska taika on kiinnittänyt hänet johonkin. Eräs ryhmän tytöistä huomautti, että kun neito itkee niin maa jäätyy. Neitoa kuvailtiin jumalattareksi, prinsessaksi, ihmeelliseksi ja todella suureksi.

Testiryhmä 2 ei kiinnittänyt puuhun juurikaan huomiota, mutta sen sanottiin olevan kokonainen puu, josta on lähtenyt palanen. Yksikään lapsi ei tunnistanut puussa roikkuvia pisaroita kyyneleiksi eikä kiinnittänyt niihin huomiota. Tarinan kertomisen jälkeen sinisen vanan arvattiin oikein kyyneljuovaksi ja mäkien arveltiin olevan kyynelien aaltoja. Tässä vaiheessa myös puiden huomattiin olevan pieniä.

Kuvan elementeistä löydettiin groteski, perspektiivi sekä väritys. Ristiriitaisuutta ei huomioitu. Kuvaa myös ihasteltiin.

Testikuva 4 (Painajainen) kysymykset olivat mitä kuvassa tapahtuu sekä mitä tapahtuisi, jos tyttö heräisi.

Odotetusti testiryhmä 1 ehdotti hahmoa hirviöksi ja möröksi, mutta myös pahaksi hengeksi. Pahan hengen uskottiin yrittävän napata tytön tai tehdä työstä suden. Hirviönä hahmon uskottiin yrittävän säikäyttää tytön. Yksi oppilas sanoi maailman muuttuneen pahaksi.

Suden ymmärrettiin muuttuvan hahmoksi ja toinen poika mainitsi, että hahmo on aina yöllä siellä mutta päivällä ei. Jos tyttö heräisi, hänen arveltiin pyörtyvän ja kir kuvan. Lisäksi ehdotettiin, että jos tyttö heräisi, se menisi heti takaisin sinne mistä oli tullutkin.

Testiryhmä 2 mainitsi hirviöiden ja mörköjen ohella hahmon olevan paha haltija. Sen arvattiin pitelevän tyttöä paikallaan, syövän tai kidnappaavan tytön. Suden ymmärrettiin myös muuttuvan hirviöksi. Lisäksi suden sanottiin olevan paha joka asuu yksikseen. Hirviön sisällä uskottiin myös olevan ihminen.

Jos tyttö heräisi, hän pyörtyisi, huutaisi äitiä ja isää tai säikähtäisi. Yksi poika ehdotti, että tyttö näkisi hirviön unessa ja se olisikin totta. Hirviön sanottiin myös pitävän tyttöä sormella paikoillaan kun susi söisi hänet.

Kuvan elementeistä huomattiin väritys, groteski sekä ristiriitaisuus. Painajainen oli lisäksi äänestyksessä testauksen suosituin kuva.

5.1.3 Lisäkuvasarjat

Kolmatta testausta varten kuvien määrää lisättiin. Neljän jo olemassa olevan kuvan lisäksi testaukseen valittiin yksi kolmen kuvan sarja sekä kaksi eri versiota saunahaltijasta. (Kuvio 4.)

TESTIKUVA 5: Iholintu -kuvasarja

Testikuva 5.1

Testikuva 5.2

Testikuva 5.3

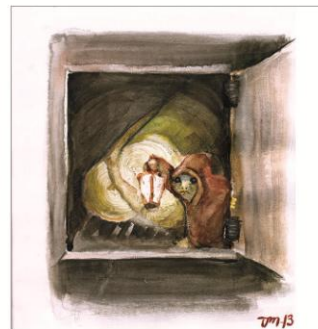

TESTIKUVA 6: Saunahaltija -kuvasarja

Testikuva 6.1

Testikuva 6.2

Kuvio 5. Testikuvat 5 ja 6, joita käytettiin kolmannessa testauksessa

Kuvasarja kertoi iholinnusta, jonka uskottiin olevan yksi ihmisen sieluista. Sillä halettiin tutkia, mikä kuvista vastaa lasten mielestä tekstiä parhaiten. Kuvista pyrittiin tekemään mahdollisimman erilaiset: ensimmäisessä kuvassa oli ikonimainen lintu elämänmeren yllä, toisessa kuvassa elämänäiti on ottanut väsyneen iholinnun kädelleen ja kolmannessa kuvassa linnut ovat suunnistamassa elämänmerellä sijaitsevaan kotiinsa.

Ensimmäinen testikuva oli ikonimainen sininen lintu, joka lentää yötaivaalla elämänmeren yllä. Tämä kuva ilmensi eniten kirjassa olevaa tarinaa, mutta oli samalla kerronnallisuudeltaan vähäisin. Lintu oli myös sarjan ylliluonnollisin. Saman kuvan toisessa luonnoksessa lintu oli symbolisempi ja muodoltaan enkelimäinen (liite

3). Vaikka kuva symboloi selvemmin kuolemaa ja sielua, se oli perinteinen ratkaisu ja siksi siitä luovuttiin.

Toinen testikuva oli profiilikuva, jossa vanhana naisena kuvattu elämänäiti pitelee väsynyttä iholintua kämmenellään valkoinen korppi olallaan. Tähän kuvaan hankittiin lisätietoa muun muassa elämänäidin olemuksesta, sillä kirjan tarinassa elämänäitiä ei kuvailtu mitenkään.

Kolmas testikuva oli lintuperspektiivi mereltä, jonka ulapalla näkyy ylinen ja suuri tammi, jonne iholinnut lentävät eheytymään. Myös tähän kuvaan hankittiin lisätietoa muun muassa iholintujen ilmenemismuodoista sekä ylisestä. Linnut muistuttivat kuvassa oikeita lintuja ja ainoa yliluonnollisuuteen viittaava elementti oli jättimäinen tammi.

Saunahaltijakuvalla tutkittiin sekä yliluonnollisuuden elementtejä että kuvan ymmärtämistä. Kummassakaan kuvassa saunaympäristö ei ollut kovin selvä, eli oli mielenkiintoista tutkia, tunnistavatko lapset paikan saunaksi.

Ensimmäisessä saunahaltijakuvassa haltija istuu nurkassa saunanvihdan takana. Ajatuksena oli asettaa haltija nurkkaan varjoon huomaamattoman oloiseksi, josta se tarkkailee ympäristöään. Haltijan haluttiin vaikuttavan varautuneelta, muttei kuitenkaan uhkaavalta. Toisessa kuvassa haltija kurkistaa uteliaan oloisena kiukaan luukusta ulos lyhty kädessään. Tähän kuvaan haluttiin enemmän kerronnallisuutta kuin ensimmäiseen versioon, jossa haltija vain istuu paikoillaan.

5.1.4 Testiryhmä 3

Testiryhmässä 3 oli mukana kuusi 1-2 luokan oppilasta. Ryhmäkokoä pienennettiin tähän testaukseen, sillä suuremmat ryhmäkoot aiheuttivat haasteita muun muassa vastausten matkimisen kautta ja pienemmän ryhmän kommentit ehdittiin kirjoittaa paremmin ylös.

Testiryhmällä 3 testattiin samat kuvat kuin ensimmäisessäkin ryhmässä, joiden lisäksi testattavaksi otettiin edellä mainitut Iholintu-kuvasarja ja kaksi saunahaltija-

kuvaa. Lisäksi kuvien esitysjärjestystä muutettiin jonkin verran. Alla kuvat on esitetty siinä järjestyksessä kuin ne testauksessakin näytettiin.

Kolmen kuvan sarjassa testiryhmä 3:lta kysyttiin, mikä kuvaa vastasi tekstiä parhaiten. Lapsille luettiin kuvaan liittyvä teksti, jonka jälkeen he tulivat yksi kerrallaan näyttämään tekstiä parhaiten vastaavan kuvan. Tällä järjestelyllä haluttiin minimoida vastausten mahdollinen matkiminen.

Testikuvassa 1, eli Vedenhaltija-kuvassa, lapsilta saatiin hyviä huomioita etenkin ristiriitaisuuteen. Hahmon arveltiin olevan jokin ihmisen näköinen olio, muumio tai merenneito. Hahmon huomattiin heti olevan veden alla ja yliluonnollisuus tuli ilmi muun muassa siinä, että hahmo pystyy olemaan veden alla ja pitämään silmiä auki.

Testikuva 4 eli Painajainen siirrettiin testauksen toiseksi kuvaksi, sillä halusimme selvittää vaikuttiko Painajaisen näyttäminen testauksen viimeisenä kuvana siihen, että sitä pidettiin parhaana. Testiryhmä 3 arveli Painajaista haamuksi, joka varastaa tytön sielun tai koskettaa lasta. Sen ajateltiin myös imevän kaikki tytön muistot. Kettuun ja muodonmuutokseen ei kiinnitetty huomiota.

Testikuvat 6.1 ja 6.2 olivat Saunahaltijakuvat. Tulos kuvien välillä oli selvä, eli vain testikuva 6.1 tunnistettiin saunaksi. Testiryhmä 3 tunnisti kuvasta ensin vihdan, jonka jälkeen he arvasivat hahmon saunatontuksi. Testikuvan 6.2 luukkua sen sijaan ei tunnistettu kiukaan luukuksi tai pesäksi. Haltijaa ehdotettiin muun muassa ihmissammakoksi, joka kurkistaa salaluukusta. Kiukaan luukkua arveltiin viemäriksi, ikkunaksi, luukuksi, oveksi ja kellariksi.

Testikuva 3 esitti Kutojaneitoa. Testiryhmä 3 arvelivat hahmoa vuorten haltijaksi, jumalaiseksi vaimoksi ja maanhaltijaksi. Kutojaneidon huomattiin olevan suuri, puuhun ja lintuihin ei juuri kiinnitetty huomiota. Tarinan lukemisen jälkeen lapset huomasivat neidon käsissä olevan langan ja ymmärsivät että se on katkennut elämänlanka.

Testikuva 2 oli kolmannen testauksen viimeinen. Annikki ja sudet -kuva oli testiryhmälle mielenkiintoinen ja tämä ryhmä oli ainoa, joka kiinnitti huomiota haltijaan, rukkiin ja kehräämiseen. Sudet tunnistettiin heti ja niiden ymmärrettiin valvovan ja

varioivan. Haltijaa kutsuttiin ihmiseksi, aaveeksi ja menninkäiseksi. Metsää taas kommentoitiin taikametsäksi puiden värin, takametsän ja kultaisen rukin perusteella.

Testin parhaaksi kuvaksi äänestettiin lähes yksimielisesti Painajainen. Annikki ja sudet -kuva sai yhden äänen.

5.2 Yliluonnollisuutta luovat elementit testauksen perusteella

Tutkimuskysymyksenä oli, mitkä elementit tekevät kuvasta yliluonnollisen. Tutkimustulokset tukivat hypoteeseja: groteski, perspektiivi, värit ja ristiriitaisuus vaikuttavat kaikki siihen, miten lapsi kokee kuvan ja onko se hänen mielestään yliluonnollinen. Testauksen tulosten perusteella värit on elementeistä vaikuttavin, sillä se huomioitiin kuvissa ensimmäisenä ja lisäksi se löydettiin jokaisesta kuvasta. Myös groteskielementtejä huomioitiin.

Perspektiiviin ei kiinnitetty yhtä paljon huomiota kuin värityksen tai groteskiin: testauksen perusteella perspektiivieron täytyy olla hyvin selvä, jotta siihen kiinnitetään huomiota. Tähän viittaa se, että vedenhaltijakuvassa perspektiiviin ei kiinnitetty lainkaan huomiota, Kutojaneidossa taas se mainittiin ensimmäisten kommenttien joukossa.

Ristiriitaisuus oli elementti, jonka lapset huomioivat jopa oletettua paremmin. Etenkin vedenhaltijakuvassa ristiriitaisuutta, kuten hahmon kykyä hengittää veden alla, kommentoitiin paljon. Vedenhaltijakuvan elementeistä löytyivät groteski, värit ja ristiriitaisuus. Perspektiiviin ei kiinnitetty huomiota.

Annikki ja sudet -kuvasta mainittiin kaikki kuvan elementit, eli groteski, ristiriitaisuus ja oudot värit. Kuvaa kuvailtiin lisäksi maagiseksi ja hienoksi. Kutojaneito -kuvan elementeistä huomioitiin groteski, perspektiivi sekä värit. Ristiriitaisuutta ei huomioitu. Kuvaa myös ihasteltiin. Painajaisen elementeistä huomattiin värit, groteski sekä ristiriitaisuus. Tämä kuva oli lasten mielestä myös testauksen ylivoimaisesti paras kuva.

Kolmen kuvan Iholintu-kuvasarjassa tulokset olivat tasaiset: ikonimainen lintu oli lasten mielestä tekstiä kuvaavin kolme äänen voimin. Elämänäiti sai kaksi ääntä ja saarikuva yhden äänen. Saunanhaltijakuvan tulos oli myös selvä. Testikuva 6.1 tunnistettiin saunaksi ja lisäksi saunanhaltija tunnistettiin oikein. Testikuva 6.2 ei sen sijaan auennut lapsille eikä luukkuu tunnistettu kiukaan pesäksi.

Kirjan aihe oli testiluokkien opettajien mukaan kiinnostava. Ensimmäisen testikoulun opettajan kanssa pohdittiin hetki uskonnon ja kansanperinteen välistä suhdetta etenkin kouluissa ja opetuksessa. Hän kertoi, että voisi hyvin lukea kirjaa koulussa ja oli muutenkin projektista hyvin innoissaan. Oppilaat kertoivat lisäksi omaaloitteisesti, että aikovat ostaa kirjan itselleen, kun se julkaistaan.

5.3 Testitilanteen ja tulosten analysointi

Testiryhmien välillä oli jonkin verran eroja: ensimmäinen ryhmä oli aktiivisin, kolmas ryhmä taas oli testauksen ujoin. Testauksen otanta koostui ensimmäisen ja toisen luokan oppilaista eli 7–8 -vuotiaista lapsista. Tätä ikäryhmää pidettiin kirjan kannalta määritellyn kohderyhmän (4–10 -vuotiaat lapset) otollisimpana ikäryhmänä.

Testauksen yhteydessä kuvia muun muassa ihailtiin, niiden tekniikkaan kiinnitettiin huomiota ja kyseltiin ovatko ne jonkun tekemiä. Tämä vahvistaa edellä mainitun Vurpillotin teoriaa lapsen havainnoinnin kehittymisestä ja siitä, että kahdeksanvuotias lapsi kykenee jo aikuismaiseen kuvan analysointiin. (Österberg 2001, 25–26.)

Lapset sisäistivät kuvien teeman hyvin ja kommentoivat kuvia kokonaisilla lauseilla, mikä oli tarkoituskin. Kysymysten asettelu onnistui siis hyvin. Kaikissa testikuvissa huomioitiin todella nopeasti yksityiskohdat ja tunteet. Tämä vahvistaa ennestään syksyllä tehtyjä testauksia (Muurinen 2012, 36).

Kysymyksenasettelussa pyrittiin siihen, etteivät kysymykset johdattelisi lapsia mihinkään suuntaan. Joissain tilanteissa pelkkä neutraalin kysymyksen kysyminen tuntui kuitenkin johdattelevan heitä jonkin verran. Lisäksi lapset sisäistivät ylluon-

nollisen teeman nopeasti jo ensimmäisen testikuvan jälkeen, joten vastaukset alkoivat testin loppua kohden painottua enemmän haltijoihin ja yliluonnollisuuteen.

Suuret ryhmäkoot aiheuttivat jonkin verran haasteita. Suurin testauksen ongelma oli, että lapset kuulivat toistensa vastaukset. Ei siis voitu esimerkiksi tutkia, kuinka moni lapsista tunnistaa painajaisen, sillä ensimmäinen oikea vastaus tuli koko luokan tietoisuuteen. Lisäksi ongelmana oli mahdollinen vastausten matkiminen, jota huomattiinkin jonkin verran.

Testiryhmän 1 osalta tulokset tukivat hypoteeseja täysin. Ryhmä oli kokonaisuutena aktiivisin ja tutki kuvia huolellisesti. He vastasivat kysymyksiin mielellään ja annoimmekin kaikille halukkaille siihen mahdollisuuden. Lapset hoksasivat selvimmät yliluonnollisuuden elementit joita kuviin oli asetettu, mutta myös muutaman haastavamman. Erityisesti groteski ja värimaailma huomattiin helposti, kuvan 3 perspektiivi taas oli yksi haastavimmista huomatuista elementeistä.

Testiryhmän 2 kohdalla kuvat eivät auenneet yhtä helposti, vaikka he huomasivatkin suurimman osan elementeistä. Ryhmä 2 oli yleisesti ottaen levottomampi ja keskittyminen oli heikompaa, joten hieman heikommat tutkimustulokset saattavat selittyä sillä. Esimerkiksi kuvan 3 perspektiivi jäi heiltä huomioimatta, toisaalta tämän ryhmän jäsen ehdotti vedenhaltijakuvan esittävän ihmeellistä merikeijua, mikä oli koko testauksen paras arvaus.

Testiryhmän 3 kanssa haasteena oli ujous. Vaikka ryhmä oli hiljainen, he kommentoivat kuvia jonkin verran ja selvimmät yliluonnollisuuden elementit tulivat esille. Lisäksi saunanhaltijakuvien, jotka näytettiin ainoastaan tälle ryhmälle, osalta testaus oli onnistunut ja tulos selvä. Testikuvan 6.2 saunan kiuas oli esitetty vaikeasti eikä sitä tunnistettu. Testikuvassa 6.1, jossa vihta toimi ikäänkuin saunan symbolina, hahmo tunnistettiin saunanhaltijaksi. Saunatonnttu-termiä pidetään saunanhaltijan synonyymina, eli lasten antama vastaus testikuvaan 4 oli täysin oikein. Ryhmän luonteesta johtuen kolmannen ryhmän tulokset jäivät määrällisesti vähäisimmiksi.

Iholintu-kuvasarjan tasaiseen tulokseen saattoi vaikuttaa pari tekijää. Joko lapset todella kiinnittivät tarinan eri elementteihin huomiota ja valitsivat sillä perusteella sopivimman kuvan tai he saattoivat myös valita ainoastaan itseään eniten miellyt-

tävän kuvan riippumatta tarinasta. Siksi tämän kuvan tutkimustulos ei välttämättä ole luotettava.

Tulosten pohjalta testikuvat eivät vaadi suuria muutoksia. (Taulukko 1, Taulukko 2, Taulukko 3, Taulukko 4.)

Taulukko 1. Vedenhaltijakuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun

TESTIKUVA 1: Vedenhaltija

x: Yliluonnollisuus tuli kommentista ilmi

LASTEN KOMMENTIT	VAIKUTUS SUUNNITTELUUN
"Maahinen" x "Tyttö" "Ihmeellinen merikeiju" x "Merenneito" x "Joku vedenelävä" "Merikeiju" x "Ihminen vedessä"	Tämä testikuva pidettiin samana.
"Kala on ihmeellinen" x "Silkkisenpehmeä tukka" "Siniset hiukset" x "Kala hohtaa itse" x "Näyttää pelkäävän jotain" "Erilaiset korvat" x "Pystyy hengittämään vedessä" x "Silmät auki vedessä" x "Alasti"	

Vedenhaltijakuvasta huomioitiin kaikki oleelliset asiat ja yliluonnollisuuden elementit. Ainoastaan perspektiiviä, eli haltijan pientä kokoa ei huomioitu. Toisaalta seikka ei ollut kuvan tulkinnan kannalta oleellista, sillä kuvaa tulkittiin oikein. Kuvassa ei ilmennyt suuria puutteita ja sitä siksi se säilytettiin testauksen jälkeen täysin samana.

Taulukko 2. Annikki ja sudet -kuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun

TESTIKUVA 2: Annikki ja sudet**x:** Yliluonnollisuus tuli kommentista ilmi

LASTEN KOMMENTIT	VAIKUTUS SUUNNITTELUUN
"Puut liaaneja" "Puut on erikoiset ja todella isot" x "Kummitusmetsä/taikametsä" x "Puut keltaiset. Voi olla myös syksy" "Ei syksy, koska keltaista on vain vähän" "Puita, joissa eriväriset lehdet" x "Sademetsä"	Korosta kokoeroa lisää, pidä puiden muoto Vältä syksymäistä tunnelmaa
"Ihminen ja sudet on piirtänyt sen" "Sudet, jotka osaa varastaa" x "Sudet vartioi keskimmäistä" x "Sudet vaanii/meinaa napata jotakin" "Kettuväljekset" "Koiran näköisiä otuksia" "Metsänhaltija ja sen vartijat" x "Aave, menninkäinen" x	Vaihda susien asentoa Susimaisempia hahmoja
"Hieno ja maaginen kuva" x "Portaat, mistä pääsee toiseen ulottuvuuteen" x	

Annikki ja sudet -kuva kaipasi testitulosten perusteella jonkin verran muutoksia. Sudet tunnistettiin pääasiassa oikein, mutta niiden epäiltiin suojelemisen sijasta myös vaanivan tai piirittävän hahmoa. Metsää kuvailtiin maagiseksi, mikä todisti kuvan tunnelman onnistuneen. Yliluonnollisen tunnelman luojina mainittiin useaan kertaan myös taka-alan liaanimaiset puut.

Taulukko 3. Kutojaneitokuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun

TESTIKUVA 3: Kutojaneito**x** = Yliuonnollisuutta sisältävä kommentti

LASTEN KOMMENTIT		VAIKUTUS SUUNNITTELUUN
"Vuorten haltija/maan haltija"	x	Sommitelma toimii: perspektiivi ja väritys huomioitu, ja ne ymmärrettiin oikein Pidä väritys
"Jumalainen vaimo"	x	
"Nainen on jättiläinen/kultainen nainen"	x	
"Jumala, joka itkee"	x	
"Kuningatar/ prinsessa"		
"Maa jäätyy kun nainen itkee"	x	Kyyneleet esitettävä eri tavalla, sekoittuu jäähän Tunnetila tuli hyvin esiin Langan kutominen selvemmin esille
"Nainen itkee jonku takia"		
"Se on surullinen, kun taika on kiinnittänyt sen johonkin"	x	
"Itkee, koska sille on käynyt jotain"		
"Nainen ompelee"		
"Surullinen, kun puku mennyt rikki"		
"Kokonainen puu, mutta se on menettänyt palasen"		Mäkien esitystapa liian vaikea Luovu kyyneleistä puissa: ei ymmärretty
"Puunrunko on kuin käärme"	x	
"Kyyneleistä tulee aaltoja"		
"Puut on pieniä"		
"Koivu on pyörinyt"		
"Karkkipuu"	x	
"Puiden latva jäässä"		

Kutojaneito-kuva vaati tulosten perusteella eniten muutoksia. Hahmo assosioitui oikein yli-ihmismäiseksi hahmoksi, jumalaksi tai haltijaksi. Neidon kultainen väri todettiin hyväksi. Sen sijaan kyynelistä muodostuvien mäkien ja puiden esitystapa oli liian vaikea. Kyyneleet myös sekoitettiin jäähän.

Etukäteen pohdittiin, huomaavatko lapset testikuvassa 3 kutojaneidon itkevän, mutta se oli itse asiassa ensimmäinen asia jonka jokainen ryhmä kuvasta mainitsi.

Tekstin lukemisen jälkeen testiryhmä 1 ymmärsi nopeimmin juovan tarkoittavan kyyneleitä. Ryhmässä 2 taas kyyneltä ei heti yhdistetty juovaan, vaan sitä ehdotettiin ensin langaksi. Mäkien ehdotettiin myös olevan kyynelten aaltoja. Tuloksiin saattoivat vaikuttaa ryhmien aktiivisuuserot, jolloin kakkosryhmä ei olisi kuunnellut niin tarkkaavaisesti kuin ryhmä 1. Toisaalta, vaikka ehdotus langasta ei ollutkaan

täysin oikea, se kertoi, että kyseessä oleva lapsi oli kuunnellut tarinaa edes jollain tasolla.

Taulukko 4. Painajainen-kuvan kommentit ja niiden vaikutus suunnitteluun

TESTIKUVA 4: Painajainen

x: Yliluonnollisuus tuli kommentista ilmi

LASTEN KOMMENTIT		VAIKUTUS SUUNNITTELUUN
"Paha maailma" "Lapsi, joka nukkuu" "Lasta pelottaa" "Se (lapsi) näkee unta ja se onkin totta"		Kuvan tunnelma oikea
"Paha henki yrittää napata, susia perässä" x "Yrittää tehdä lapsesta suden" x "Se (painajainen) on aina yöllä siellä, mutta päivällä ei" "Hirviö ottaa naisen sängystä pois" x "Paha haltija yrittää säikäyttää" x "Jos tyttö heräisi, se (painajainen) menisi paikkaan, josta oli tullutkin eikä palaisi" "Jos tyttö heräisi, se (painajainen) lähtisi karkuun" "Hirviön sisällä on ihminen" x "Hirviö pitää sormella tyttöä paikallaan" x "Haamu, joka varastaa sielun" x "Se voi imeä tytön kaikki muistot" x		Hahmosta aavemaisempi, jotta ei olisi hirviö
"Sudesta tulee hirviö/mörkö" x "Susi syö tytön" "Susi on paha, joka elää yksikseen"		Muodonmuutos huomattu ja ymmärretty -> olisiko vielä parempi käännettynä? Kettua ei tunnistettu, muuta ulkonäköä

Painajaiskuvaa tulkittiin pääasiassa oikein. Hahmoa kuvailtiin useilla nimillä, mutta kukaan ei maininnut painajaisista suoraan. Kuva oli kuitenkin siinä mielessä onnistunut, että testiryhmät ymmärsivät kuvan lapsen olevan peloissaan, painajaisen

olevan negatiivinen hahmo ja ennen kaikkea ketun muodonmuutoksen painajaiseksi. Kettua sen sijaan ei tunnistettu valkoisesta hännänpäädästä huolimatta vaan sitä arveltiin sudeksi.

Siihen, miksi Painajainen valittiin testauksen parhaaksi kuvaksi, on luultavimmin syynä kuvan luoma voimakas tunnelataus, jota useat teoreetikot ovat lastenkirjakuvituksissa korostaneet (ks. Lapsi kuvan tulkitsijana). Myöskään Painajaisen sijainti testikuvien viimeisenä tai keskellä ei vaikuttanut tuloksiin.

Painajaiskuvassa oli intensiiviset värit ja se oli testikuvista pelottavin. Lapset eläytyivät kuviin voimakkaasti, joten uskon kuvan mahdollisesti luoman pelon ja jännityksen kiehtovan heitä, minkä vuoksi kuvasta pidettiin. Painajainen sai tasapuolisesti ääniä tytöiltä ja pojilta. Kuvan näyttämisen jälkeen myös oppilaiden kädet nousivat todella nopeasti ja innostuneesti, minkä tulkitsin haluksi päästä kommentoimaan erityisesti tätä kuvaa.

6 LOPULLINEN KUVITUS

6.1 Lähtökohta

Kuvien suunnittelussa tehtiin muutamia periaatteellisia päätöksiä koskien koko kirjan kuvitusta. Väritys haluttiin painottaa luonnollisiin sävyihin ottaen kuitenkin yliluonnollisuuteen vaikuttavat tekijät huomioon. Lisäksi yhteen kuvaan käytettävä väripaletti rajoitettiin suurimmaksi osaksi kahteen tai kolmeen väriin. Tällä haluttiin ennen kaikkea yhtenäistää kuvituksia.

Syksyllä suunnitelmana oli tehdä jokaiselle aukeamalle koko aukeaman kokoinen kuva. Ajatuksesta kuitenkin luovuttiin, koska sivuille haluttiin vaihtelevuutta myös kuvakokoja vaihtelemalla. Kun kokoja määriteltiin kaksi, oli kuvien sommittelun suunnittelu helpompaa, sillä pitkä formaatti rasitti liikaa joitain kuvaideoita. Lisäksi osassa aukeamia oli runsaasti tekstiä, joten koko aukeaman kuvan ja tekstin toimiva integroiminen olisi ollut haastavaa.

Kuvitukset tehtiin akvarellitekniikalla käyttäen myös akvarellikyniä. Kirjan kuvien rakenne ja tummuus vaihteli sisältäen muutamia taustattomia kuvia, muutamia todella intensiivisiä ja tunnelmallisia kuvia sekä joitain tummia tai hyvin vaaleita kuvia. Lopulliset kuvitukset maalattiin oikeaan suhteeseen ja ottaen huomioon tekstin viemä tila aukeamalla. Kaikkiin koko aukeaman kuviin siis jätettiin alue typografiaa varten.

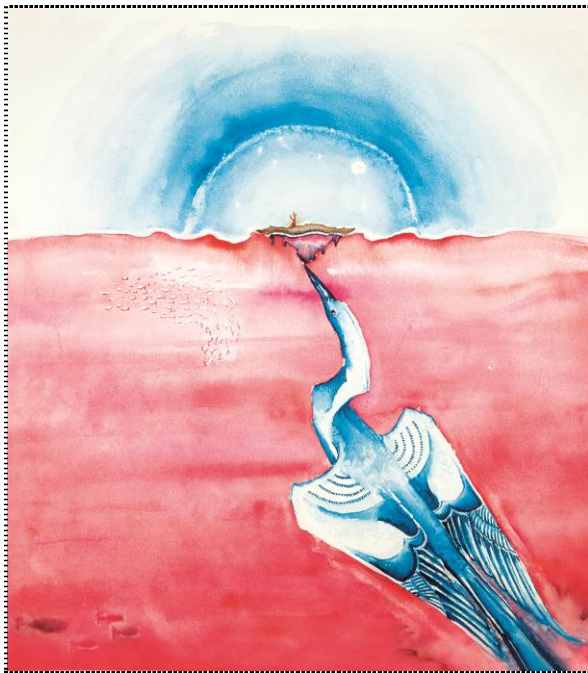
6.2 Kuvituskuvat

Testikuvien ohella kuvituksen ensimmäinen vaihe oli luoda kirjasta storyboard, kokoelma kirjan aukeamista oikeassa järjestyksessä (LIITE 1). Ensimmäiseen versioon merkittiin vain kuvien koko ja sijainti aukeamalla sekä niiden perspektiivi ja tummuus. Toisessa versiossa kuvat piirrettiin aukeamille huomattavasti yksityiskohtaisemmin. Storyboardin avulla kirjaa, kuvien väritystä ja sivujen luomaa dynamiikkaa oli helpompi tarkastella kokonaisuutena.

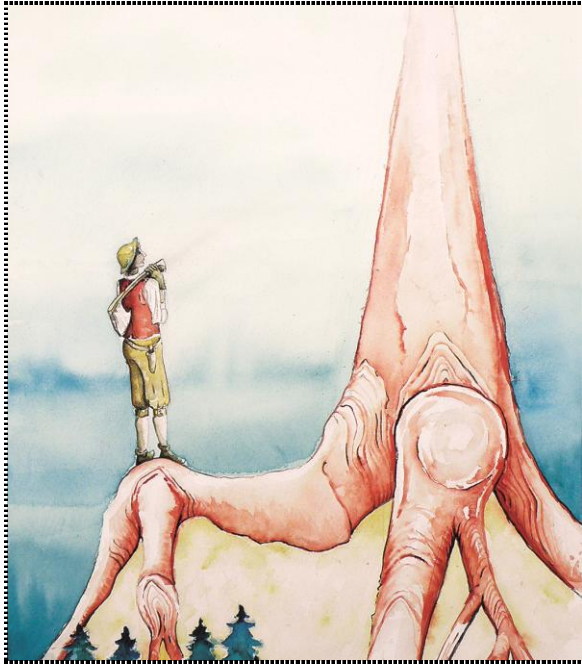
Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta työ eteni koko kirjan kattavan luonnosvaiheen kautta (LIITE 2) yksittäisten kuvitusten tarkempaan suunnitteluun ja lopullisten kuvitusten valmistamiseen. Useiden kuvitusten kohdalla alkuperäiset luonnokset eivät kuitenkaan säilyneet lopulliseen kirjaan asti, vaan luonnostelua tehtiin käytännössä koko kuvitusprosessin ajan.

Kuvien sisällöllisen laadun ja kerronnallisuuden saavuttaminen oli oletettua haasteellisempaa ja siihen pyrittiin kiinnittämään suunnittelussa erityisesti huomiota. Lopullinen kuva maalattiin mittasuhteiltaan oikein, jotta se sopi kirjan formaattiin helposti.

Kuvituksista tehtiin vaihtelevasti luonnoksia ja värikokeiluja. Joidenkin kuvien sisälöstä tai väryksestä oli heti tarkka käsitys, mutta toisia jouduttiin pohtimaan pitkäänkin. Hyvänä esimerkkinä ovat Sukeltajalintu- ja Tammikuvitusten suunnitteluprosessi. (LIITE 2, LIITE 6).

Kuvio 6. Sukeltajalintu-kuvitus

Kuvio 7. Tammi-kuvitus

Sukeltajalintukuvan (Kuvio 6) suunnittelu oli helppoa ja kuvan ideointi lähti väreistä, jotka kuvaan haluttiin. Värien jälkeen mietittiin kuvaan sopiva sommitelma. Tammikuvitus (Kuvio 7) taas oli haasteellinen. Kuvan sisältöä luonnosteltiin ja pohdittiin todella pitkään, mutta tulos ei ollut halutunlainen. Lopullinen kirjaan päätynyt kuvitusidea tuli vasta, kun toista vaihtoehtoista kuvaa oltiin jo piirtämässä akvarellipaperille. Kirjaan päätyneestä tammikuvituksesta ei siis ole lainkaan luonnoksia.

Aiheet sisälsivät monipuolisia uskomuksia eri hahmoista ja jotkut uskomuksista olivat realistisempia kuin toiset. Koska kuvakirja oli luontoon sijoittuva, kaikki uskomukset eivät sisältäneet yliluonnollisuutta. Siksi sitä ei joka kuvassa otettu huomioon. Kuitenkin uskomuksissa ja kuvissa, joissa esimerkiksi haltijoita esiintyi yliluonnollisuuden elementtejä ja keinoja käytettiin aiheeseen ja sommitteluun parhaiten sopivalla tavalla.

Elementtejä hyödynnettiin esimerkiksi Painajaisessa ja Annikki ja sudet -kuvassa, joissa käytettiin muodonmuutosta sekä kuvakeskusta eli itsevalaisevuutta, jotka molemmat Ylimartimo mainitsee teoksessaan (2012, 128, 98). Seuraavissa alalu-

vuissa on käsitelty muutamien kuvitusten suunnitteluprosessia yksityiskohtaisemmin.

6.2.1 Karhu

Kuvio 8. Karhu-kuvitus

Ensimmäinen valmistunut kuvitus oli talviunta nukkua karhu. Ideoinnissa tartuttiin tekstiin, jossa karhun kerrotaan kääntävän kylkeään talven puolivälissä. Tekstissä puhuttiin myös tähtikuvio Otavasta, jolla karhu aikojen alussa laskettiin maahan.

Talviunta nukkua karhu pysyi suunnittelussa mukana loppuun asti. Ensimmäisessä luonnoksessa, joka tehtiin jo syventävien opintojen aikana, kuva on ikään kuin viipaleotos: kuvassa näkyy sekä pesässä nukkua karhu että yläpuolella lumikinos ja tähtitaivas.

Luonnoksessa, josta lopulta syntyi myös lopullinen kuvitus, karhu nukkuu pentunsa kanssa kuvan etualalla ja taustalla pilkistää pesän suuaukko. (Kuvio 8.) Suuaukosta näkyy öinen tähtitaivas ja Otava. Päätin tehdä lopullisen kuvan tästä luonnoksesta, sillä kuvassa oli hyvin jännitettä ja tunnelmaa. Lisäksi kuvan mielenkiintoisin objekti eli karhu oli etualalla, parhaiten näkyvillä eikä jäänyt taitteeseen. Karhun sijoittaminen vasempaan laitaan tuki myös käsitystä, jonka mukaan

vasen alalaita tulkitaan kotona olemisen laidaksi (Ylimartimo 1998, 82). Karhukuvitus on myös katsekaaren mukainen vieden katsetta karhusta yläoikealle kohti pesän suuaukkoa.

Värietyksen valinta oli pitkän pohdinnan tulos. Kuvaan haluttiin väriä, mutta säilyttää silti kuvan luonnollinen ja realistinen tunnelma. Ennen lopullista päätöstä värejä testattiin värejä kolmella luonnoksella: ruskean eri sävyt, vihreän ja vaaleanruskean luoma kontrasti sekä kylmä sininen ja harmaanruskea (LIITE 3).

Ruskean eri sävyt näyttivät hyvältä, mutta kuva toi liikaa mieleen alkusyksyn aurinkoisen päivän, jolloin valo hohtaa suuaukosta luolaan. Vaikka tunnelma oli lämmin, mielikuva oli väärä eikä tuonut mieleen haluamaani talviunta nukkuvaa karhua. Lisäksi karhu upposi ruskehtavaan taustaan. Siniharmaa luola näytti selvästi talvelta ja kuin karhut vaikuttivat nukkuvan talviunta. Taustaväri loi hyvän kontrastin karhuun ja myös murretun sävyinen lehtipeti sopi hyvin värimaailmaan. Luola näytti kuitenkin todella kylmältä. Vihreä kuva oli selvästi kolmikon huonoin.

Lopullinen kuva maalattiin siniharmaan luonnoksen pohjalta pienin muutoksin: pesästä pyrittiin tekemään lämpimämpi käyttämällä myös ruskean sävyjä. Ideana oli, että luolan suuaukolla on kylmä, eli seinämät ovat siniset. Mitä pidemmälle luolaan mennään, sen lämpimämpi siellä on ja sen ruskeammaksi seinämät muuttuvat.

Lämpimien värien ansiosta karhut saatiin nostettua ikään kuin lähemmäs ja kylmät sävyt taas etäännyttivät suuaukkoa. Lisäksi kokonaisuuteen haettiin yhtenäisyyttä tekemällä luolan seinämistä terävät, ja samalla ne loivat kontrastia pehmeään ja pyöreään karhuun.

6.2.2 Iholintu

Kuvio 9. Iholintu-kuvitus

Iholintu oli aihe, jota käytettiin viimeisessä testauksessa kuvasarjana. (Kuvio 3.) Kuvasarjaan tehtiin kolme täysin toisistaan poikkeavaa kuvaa ja tarkoituksena oli selvittää mikä kuvista vastaa parhaiten lasten mielikuvaa tarinasta. Iholinnun kerrottiin olevan yksi ihmisen sieluista, joka lensi kuolemassa pois ja eheytyi elämänmerellä sijaitsevassa ylisessä.

Testaus ei antanut selvästi viitettä siihen, mikä kuvista tulisi valita. Lopullinen kuvitus päädyttiin tekemään elämänäiti-testikuvan mukaan (Kuvio 9).

Testikuva vaikutti tukkoiselta ja siinä oli paljon värejä, joten sitä muokattiin värejä vähentämällä sekä hahmojen ilmeitä ja eleitä korostamalla. Elämänäidin ilme luotiin rauhalliseksi, tyyneksi ja ystävälliseksi. Lisäksi kasvonpiirteitä muokattiin groteskin keinoin. Iholinnun olemuksen taas haluttiin viestivän uupumusta.

Korppi piirrettiin elämänäidin olalle, sillä iholintujen kerrottiin esiintyvän muun muassa korpin hahmossa. Mustan värin sijasta korppi esiintyy valkoisena symboloiden puhtautta ja hyvyyttä. Iholinnun hohtavan höyhenpuvun taas haluttiin viittauvan yliluonnolliseen hahmoon. Linnun hohtavuutta ei kuitenkaan haluttu korostaa liikaa, sillä iholinnun ulkomuotokin oli erikoinen.

6.2.3 Taivaallinen kutojaneito

Kuvio 10. Kutojaneito-kuvitus

Testauksen tulosten perusteella Kutojaneito -kuvaan tehtiin muutamia muutoksia. Koska puuhun ja siitä roikkuviin kyyneliin ei kiinnitetty testauksessa huomiota tai ne ymmärrettiin väärin, ne poistettiin kuvasta. Vaikka testauksessa neidon huomattiin olevan suuri, kutojaneidon ja puiden välistä kokoeroa korostettiin lopulliseen kuvitukseen vahvemman kontrastin luomiseksi.

Ensimmäisessä testikuvassa kutojaneito ei varsinaisesti kutonut kangasta, vaan hänellä oli ainoastaan katkennut lanka sormissaan. Keltainen väri teki langasta huomaamattoman ja lisäksi se näytti purkautuneen neidon puvusta, joten lopullista kuvaa selvennettiin näyttämällä kuvassa myös kudottu kangas. (Kuvio 10.)

Myös kuvan väritystä muutettiin. Testikuvassa tausta oli valkoinen ja aukeaman oikealla sivulla oli kultainen neito, jonka varpaasta sininen kyyneljuova valui mäiksi ja puiksi aukeaman vasempaan laitaan.

Neidon väri haluttiin pitää yksivärisenä, jotta yliluonnollinen mielikuva säilyisi eikä neito vaikuttaisi liian realistiselta. Samoin neidon figuuri pidettiin langanlahana ja piirteiltään kulmikkaana. Testikuva oli väritykseltään viimeistelemätön, joten taustavärillä luotiin kuvaan tunnelmaa ja mielenkiintoa.

Koska violetti väritys kertoo mystisyydestä ja intensiiviset värit yliluonnollisesta maailmasta, Kutojaneidossa päätettiin yhdistää molemmat seikat. (Ylimartimo 1998, 77) Lisäksi käytettiin kaksiulotteista kuvaustapaa, jota Ylimartimon (1998, 64) mukaan käytetään myös yliluonnollisen maailman kuvaamisen keinona. Samalla päädyttiin maalamaan kuva pääosin kahdella värillä: violetilla ja keltaisella.

Kyyneljuovan sininen väri aiheutti testauksessa sekaannusta jäähän ja veteen, joten se oli muutettava. Sinisen värin sijasta kyyneljuova jätettiin lopullisessa kuvituksessa maalamatta, eli se on kuvassa negatiivisena. Juova vaikuttaa heijastavan kuunvaloa, eikä väri enää viittaa veteen tai jäähän.

6.2.4 Painajainen

Kuvio 11. Painajainen-kuvitus

Painajainen oli testauksen yhteydessä suoritetun äänestyksessä ylivoimaisesti paras kuva. Sitä muutettiin lopulliseen kuvitukseen kuitenkin huomattavasti. (Kuvio 11.) Testikuvan puutteita olivat muun muassa sommittelu, musta kettu, jota luultiin sudeksi, kaksiulotteinen kuvaustapa ja värityksen tummuus.

Vaikka kaksiulotteinen kuvaustapa voi Ylimartimon mukaan kertoa ylläluonnollisuudesta, se teki Painajaisesta jännitteettömän. Esimerkiksi Kutojaneidossa jännitettä loi kokokontrasti, mutta Painajaisessa sitä ei ollut joten jännite haluttiin luoda alojen vaihtelulla.

Sommittelultaan kuvaa muokattiin eniten. Kuva käännettiin lukusuunnan mukaiseksi niin, että kettu on aukeaman vasemmassa alalaidassa ja painajainen oikealla ylhäällä. Testikuvassa huomio kiinnittyi heti painajaiseen ja kettu jäi toissijaiseksi. Kun kuva käännettiin, tapahtumat sijoittuivat oikeaan järjestykseen: ensin huomio kiinnittyy kettuun, josta se siirtyy lukusuunnan ja muodonmuutoksen mukana painajaiseen.

Ylimartimo (1998, 84) mainitsee, että jos pahuus saapuu vasemmalta, koetaan se henkilön itsensä sisältä tulevaksi pahuudeksi. Sommitelman kääntämisellä myös tämä kuvantulkinnallinen seikka saatiin sisällytettyä kuvaan.

Syvyysvaikutelmaa luotiin tuomalla kettu aivan kuvan etualalle ja osin sen ulkopuolelle. Painajainen ja sänky asetettiin kuvatilassa kauemmas. Violetti väritys säilytettiin, sillä se loi kuvaan mystistä tunnelmaa jae toimi syvyysvaikutelman luoja. Samoin lattian väritys haalenee kuvatilassa kauemman mentäessä ja luo osaltaan syvyysvaikutelmaa. Toiseksi väriksi valittiin tumma okra, jolla kettu saatiin tunnistettavammaksi. Musta väri jätettiin lopullisesta kuvituksesta pois.

Painajaisesta pyrittiin tekemään aavemaisempi väritystä vaalentamalla ja läpinäkyvyyttä lisäämällä. Näin sen sekoittamista hirviöihin ja mörköihin, joiksi lapset sitä testauksessa ehdottelivat, haluttiin vähentää. Painajaisen hahmosta tehtiin myös luisevampi, mutta muuten ulkomuotoa ei muutettu.

6.2.5 Saunanhaltija

Kuvio 12. Saunanhaltija-kuvitus

Testaus antoi viitettä siitä, että saunanhaltijakuvassa tulee olla selkeä saunamainen ympäristö tai jokin saunaan assosioituva asia, jotta lapset tunnistavat hah-

mon. Lopullista kuvaa lähdettiin siis kehittämään testikuvasta 6.1, jossa oli haltija ja vihta.

Kuvitus oli yliluonnollisuuden kannalta haastava, sillä saunamiljööön tuli olla realistinen. Yliluonnollisuus päätettiin toteuttaa perspektiivin ja groteskin avulla tekemällä haltijasta pienikokoinen ja muodoltaan erikoinen.

Lopulliseen kuvitukseen haluttiin testikuvaan verrattuna enemmän toimintaa ja tapahtumia. Lisäksi saunaympäristö haluttiin esittää selkeästi. Värimaailma säilytettiin samantyyllisenä kuin testikuvassa. Haltija ideoitiin muun muassa sitomaan tai kantamaan vihtaa, kurkistamaan ulos ikkunasta tai pesemään kasvojaan. Lopulta haltija maalattiin lauteille pesemään kasvojaan löylykauhan vedellä. Taustalle maalattiin myös kiulu korostamaan saunaympäristöä. (Kuvio 12.)

Testikuvan suunnittelun yhteydessä tutkittiin nettisivuja ja keskustelupalstoja, jotta saataisiin selville tontun ja haltijan ero. Tiedonhaussa tuli ilmi, että saunanhaltijaa ja saunatonttua pidetään jossain määrin toistensa synonyymeina. Haltijasta ei kuitenkaan haluttu tehdä tonttumaista. Kirjaan tulevien tekstien perusteella mielikuva saunanhaltijasta oli hiukan pelottava ja maskuliininen, ja nämä ominaisuudet haluttiin siirtää myös lopulliseen kuvitukseen.

Hahmosta tehtiin groteskia hyödyntäen lyhyt, isonenäinen, kalju ja juron näköinen pieni haltija. Testikuvasta poiketen viitta maalattiin vihreäksi, jottei hahmo muistuttaisi tonttua. Lisäksi vihreä sopi taustan ruskeaan sävyyn paremmin kuin punainen. Aluksi ajatuksena oli korostaa haltijan pelottavaa olemusta ja maalata hahmo kauemmas varjoihin tai nurkkaan. Lopulliseen kuvitukseen haltijan olemusta ja ilmettä muokattiin kuitenkin lempeämmäksi ja haltija sijoitettiin kuvan etualalle.

6.3 Lopputyöt ja viimeistely

Valmiit kuvitukset kuvattiin ja muokattiin kolmessa erässä. Valmiit originaalit päädyttiin valokuvaamaan, sillä syventävien opintojen aikana huomattiin, että isojen originaalien skannaus monessa osassa oli työlästä. Elina Rannanjärven tehtävänä oli suunnitella kirjalle typografia osana Layers-lastenkirjaprojektia, joten muokatut kuvat annettiin hänelle kirjan taittoa varten. (Kuvio 13.)

Kuvio 13. Tulostettuja Pientä ja isoa väkeä –kuvakirjan aukeamia

Myös kirjaan tulevia tekstejä muokattiin. Kuvitusprosessin aikana kuvitusideoita haettiin tutkimalla uudelleen Esivanhempien puu -kirjoituskokoelmaa, josta suurin osa tarinoista oli hankittu. Sieltä löydettiin materiaalia, joka aiemmin oli jätetty huomiotta. Jälkeenpäin luettuna ne olivat kuitenkin todella mielenkiintoisia, joten kirjaan lisättiin tai sieltä korvattiin tekstejä. Muun muassa kodinhaltija- ja saunanhaltijakuvien teksteihin tuli muutoksia.

6.4 Kansi

Kansikuvan suunnittelua varten tarkasteltiin runsaasti eri lastenkirjojen kansia jotta saataisiin yleiskäsitys siitä, millaisia kansia on julkaistu. Niitä oli pääasiassa kahdenlaisia: kansikuva oli joko kirjassa oleva kuvitus tai siinä oli päähahmo/ hahmot. Kannet olivat värikkäitä ja niissä oli lähes aina taustaväri. Otsikoiden paikat sen sijaan vaihtelivat paljon. Yllättävän moni kansikuva oli myös rajattu kehyksellä.

Aurinkokustannuksen Tanja Kanerva (2013) kommentoi kansiasiaa kertomalla, että kansikuvassa on yleensä kirjan päähenkilö hieman suurempana kuin tekstin yhteydessä. Lisäksi kannen on oltava houkutteleva, jotta ostajaehdokkaat tarttuu siihen muiden kirjojen joukosta.

Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjan kansikuvaksi päätettiin ottaa jokin kirjan kuvituksista. Vaihtoehtoina olivat Sukeltajalintu (LIITE 6), Saunanhaltija (LIITE 5), Tammi (LIITE 6) ja Kutojaneito (LIITE 5). Kannen kuvituksen valinnassa kiinnitettiin huomiota erityisesti sen mahdollisesti luomaan mielikuvaan kirjan sisällöstä.

Saunanhaltijakuva oli hyvin perinteinen ja muinaissuomalainen tunnelma tuli siitä todella hyvin esille. Kuva oli sopiva molemmille sukupuolille, mutta ehkä hiukan tylsä ja tavallinen. Kanteen kuvaa olisi myös pitänyt muokata värikkäämmäksi. Sukeltajalinnun värikkyys sopi kanteen hyvin ja siinä oli kirjan nimen mukaan jotain pientä ja suurta, mutta se ei sommitelmaltaan ollut paras mahdollinen. Tammikuvituksen sommitelma taas olisi ollut kanteen sopiva, mutta siitä ei muuten saatu tarpeeksi vetävää.

Kutojaneito oli kaunis, moderni ja elegantti kuva, joka ei assosioitunut läheskään niin tiukasti vanhaan aikaan kuin muut vaihtoehdot. Kuva oli kuitenkin tyttömäinen eikä kovin lastenkirjamainen. Kutojaneidon surullisen olemuksen sopivuutta lastenkirjan kanteen pohdittiin myös.

Varsin nopeasti kansikuvan valinnassa päädyttiin kuitenkin Kutojaneitoon. Jo syventävien opintojen aikana periaatteena oli luoda uudenlainen muinaissuomalaisia uskomuksia sisältävä lastenkirja. Kutojaneito oli tämän perusteella oikea valinta kannen kuvaksi, sillä se ei viitannut liikaa muinaissuomalaisuuteen ja vanhaan aikaan. Lisäksi Kutojaneito oli mielestämme ehdottomasti hienoin ja vetävin kansiehdotus.

Kantta (Kuvio 14) varten alkuperäisiä värejä muokattiin kirkkaammiksi, jotta se olisi lapsille mielekkäämpi. Kuvaa muokattiin muiltakin osin kanteen ja kannen typografiaan sopivaksi. Elina Rannanjärvi suunnitteli kannen typografian.

Kuvio 14. Pientä ja isoa väkeä -kuvakirjan valmiit kannet

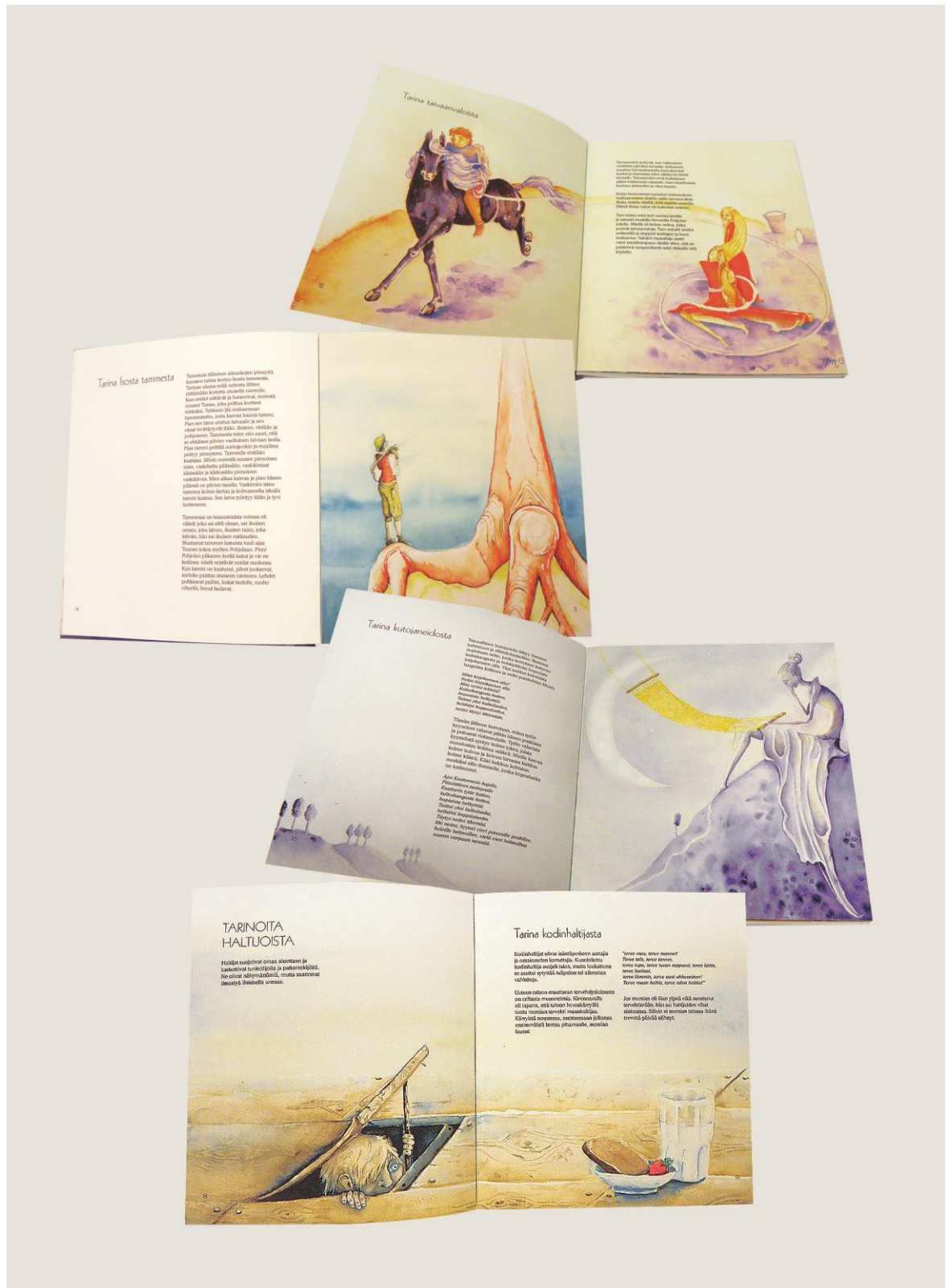
6.5 Pientä ja isoa väkeä -kuvakirja

Lopulliseen kirjaan maalattiin yhdeksän koko aukeaman kuvaa (LIITE 5) ja kahdeksan yhden sivun kuvaa (LIITE 6). Näiden lisäksi kirja sisälsi viisi syventävien opintojen aikana tehtyä kuvaa (LIITE 7), joita muokattiin lopulliseen kirjaan. Yhteensä kirjaan tuli 53 sivua ja 21 kuvitusta. Jokaisella tarinan sisältävällä aukeamalla oli kuva. Kirjan typografian suunnitteli Layers-lastenkirjaprojektin parini Elina Rannanjärvi.

Teksti ja kuvat on aseteltu siten, että yhden sivun kuvat ovat aina aukeaman oikealla sivulla ja teksti vasemmalla. Jos kuva on koko aukeaman kokoinen, teksti on asetettu vaihtelevasti alueille, johon kuvitus on jättänyt vaaleaa tilaa. (Kuvio 15, Kuvio 16.)

Kuvakirja sisältää neljä lukua, jotka ovat maailman synty, haltijat, eläimet sekä ihmiset ja vainajat. Tarinoiden ja uskomusten lisäksi sivuilla on alkuperäisessä muodossaan olevia loruja, runoja ja loitsuja.

Kuvio 15. Taivaanvalot-, Tammi-, Kutojaneito- ja Kodinhaltija-aukeamat

Kuvio 16. Muuttolinnut-, Sukeltajalintu-, Metsänneitsyt- ja Annikki ja sudet -aukeamat

7 HYÖDYNNETTÄVYYS

Kansanperinne ja sitä kautta muinaiset uskomukset ja myytit ovat tärkeä osa suomalaista kulttuuria ja suomalaisuutta. Elina Grundström (2012) huomauttaa Helsingin sanomien pääkirjoituksessa, että kulttuuriperintöä täytyy hoitaa, tutkia ja tulkita uusista näkökulmista, jottei se katoa. Toivon mukaan kirjamme nostaa suomalaista kulttuuriperintöä uudelleen ihmisten tietoisuuteen, herättää mielenkiinnon aiheeseen ja ennalta ehkäisee siten perinteiden unohtumista.

Tutkimuksen tuloksia voivat hyödyntää erityisesti lastenkirjojen kuvittajat, mutta myös kaikki kuvien kanssa työskentelevät henkilöt, joiden on tärkeää ymmärtää kuvan tulkintaa. Testauksen tulokset taas auttavat lapsille suunnattujen kuvien suunnittelussa ja heidän kuvantulkinnan kykyjensä ymmärtämisessä.

Itse kirjaa voivat hyödyntää monet tahot, sillä sitä voidaan lukea kotona, kouluissa ja kirjastoissa. Koska kirja sisältää aitoa suomalaista kansanperinnettä, sitä voivat hyödyntää lasten lisäksi kaikki aiheesta kiinnostuneet aikuiset.

8. POHDINTA

Kuvituksen suunnittelussa oli muutama erityistä haastetta tuova seikka. Ensiksi kirjassa käytetty tekstiaines koostui toisistaan erillisistä ja lyhyistä uskomuksista ja loitsuista. Koska kirjalla ei ollut päähenkilöä eikä muutakaan läpi koko kirjan toistuvaa objektia, oli kuvituksen yhtenäisyyden saavuttaminen yksi suurimmista haasteista. Osassa teksteistä oli lisäksi hyvin vähän tартtumapintaa. Toisin sanoen niissä ei ollut tapahtumaa, joten mielenkiintoisen kuvituksen saamiseksi sellainen täytyi luoda.

Kolmas haaste oli realistisen ja yliluonnollisen maailman rinnakkainen kuvittaminen. Suomalaisen muinaisuskon uskomukset ovat hyvin tiukasti sidoksissa ihmisiin, luontoon ja eläimiin, jotka ovat oikeasti olemassa. Kirjaan päätyikin haltijoiden ja jumalten ohella paljon materiaalia eläimistä kuten karhuista, käärmeistä ja kotieläimistä.

Pohdin pitkään, tulisiko myös nämä hahmot kuvittaa yliluonnollisesti, sillä vaikka itse eläimet ovatkin olemassa, tarinat ja uskomukset niiden takana ovat fantasiaa. Toisaalta pelkäsin liiallisen realismin vievän kirjan satumaisen vaikutelman, toisaalta halusin säilyttää suomalaisen muinaisuskon historian nimenomaan suomalaisena perinteenä. Päädyin lopulta realistiseen kuvitustyyliin, jonka tavoitteena oli kuvittaa oikeasti olemassa olevat eläimet, kuten karhu, realistisesti luonnollisissa väreissään.

Testaukseen jäi jonkin verran parannettavaa eikä tulos ollut niin validi kuin olisi ollut mahdollista. Tältä osin projektin alussa asettamani tavoitteet validista tutkimuksesta eivät täysin täyttyneet. Yksi testaukseen ja havainnointiin liittyvistä haasteista oli ryhmien suuri koko. Havainnoinnissa ideaalin ryhmän koko tulisi olla alle kuusi henkeä ja esimerkiksi ensimmäinen ryhmä oli siihen nähden kaksinkertainen. Havainnot ehdittiin kuitenkin kirjoittaa ylös ja parini oli ongelman huomioon ottaen valmistautunut tarkkailemaan lasten reaktioita ja ilmeitä.

Lähdin testaamaan kuvia kiireellä opinnäytetyöprojektin puolivälissä, sillä oletin sen vievän paljon aikaa ja olevan siksi välttämätöntä suorittaa niin aikaisessa vaiheessa. Jos olisin siirtänyt testausta esimerkiksi pari viikkoa myöhemmäksi, minul-

le olisi jäänyt enemmän aikaa suunnitella testikuvia ja etenkin testin parhainta mahdollista suoritustapaa.

Koska testitilanteen suunnittelu jäi vähäiseksi, ne toimivat osaltaan valitun menetelmän mittareina. Siksi testausten kautta huomasin ongelmia, jotka olisi mahdollisesti voitu välttää huolellisella ennakkosuunnittelulla. Tällainen asia oli muun muassa yksilökohtaisen tiedon saamisen mahdottomuus nyt käytetyllä testaustavalla. Lisäksi kuvasarja olisi ollut hyvä olla mukana alusta asti. Ideaalitapauksessa testikuvia olisi myös voinut kehittää joka testauksen jälkeen paremmaksi.

Kuvitukselle asettamani laadulliset tavoitteet täyttyivät ja olen lopputulokseen tyytyväinen. Pientä ja isoa väkeä -lastenkirja sai mielestäni aiheeseen sopivan, mutta ei liian perinteisen kuvituksen. Kuvien sommitelmat ja värit olivat harkittuja ja lisäksi lyhyistä, toisistaan irrallisista tarinoista saatiin luotua suhteellisen yhtenäinen kokonaisuus.

Kuvien muokkaaminen oli haasteellista, sillä vaikka muokkauksessa pyrittiin ottamaan huomioon tulostuksessa tulevat värierot, kuvat saattoivat olla harmaita tai muuten epäonnistuneita tulosteena. Olen muokattuihin kuviin suhteellisen tyytyväinen, mutta kirjaan jäi pari kuvaa, jotka olisivat vaatineet vielä hieman lisämuokkausta. Tulen luultavasti korjaamaan heikompilaatuiset kuvat myöhemmin, kun haemme kirjalle kustantajaa.

Harmillista oli, että lopullisen kirjan valmistuminen jäi viimeisille päiville, joten en ehtinyt saada yritysysteistyökumppani Aurinkokustannukselta kommentteja lopulliseen työhön ennen opinnäytetyön palauttamista. Siksi myös heidän halukkuutensa julkaista Pientä ja isoa väkeä -kuvakirja jäi epäselväksi.

Opinnäytetyöprosessin keskivaihe oli minulle todella haastava. Kuvien suunnittelu ja ideointi oli vaikeaa enkä ollut luonnoksiini tyytyväinen. Muutamien kuvitusten valmistumisen jälkeen palaset alkoivat lokahtaa kohdalleen. Ideointi helpottui ja kuvitusten sisällöllinen laatu ja sommitelmallinen sisältö parani mielestäni projektin loppua kohden paljon. Olisin mielelläni jopa tehnyt muutamat kirjan ensimmäisistä kuvituksista uudelleen.

Pientä ja isoa väkeä -kuvakirja oli ensimmäinen suuri kuvitusprojektini, jonka aikana koen kehittyneeni ja oppineeni kuvituksesta paljon sekä sisäistäneeni jotain oleellista kuvien tekemisestä.

LÄHTEET

- Alhonen, A. Ei päiväystä. Esivanhempien puu: Kirjoituksia suomalaisesta uskomusperinteestä. [Verkkojulkaisu]. Taivaannaula ry. [Viitattu 6.4. 2013]. Saatavana: http://www.taivaannaula.org/esivanhempien_puu.pdf
- Blomberg, K., Hirsjärvi, I & Kovala, U. 2004. Fantasian monet maailmat. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Fiske, J. 1992. Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimiseen. Suomeksi toimittaneet Veikko Pietilä, Risto Suikkanen, Timo Uusitupa. 7. painos. Tampere: Vastapaino.
- Grundström, E. 2012. Kansanperinne ei pysy hengissä itsestään. [Verkkolehdistärtikeli]. Helsingin sanomat. [Viitattu 23.3.2013]. Saatavana: <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/Kansanperinne+ei+pysy+hengissa+itsestaan/a1305557046482>
- Hatva, A. 1993. Kuvittaminen. Helsinki: Rakennustieto.
- Havainnointi eli observointi. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 20.4.2013]. Saatavana: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/havainnointi-eli-observointi-osallistuminen-ja-kenttaetioe>
- Kanerva, T. <xxx.xxx@xxx.fi>. 5.4.2013. Kustantaja. Aurinkokustannus oy. Kommentteja opinnäytetyöhön [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Tytti Muurinen. [Viitattu 6.4.2013].
- Kuvan tulkinta taiteentutkimuksessa. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Viestintätieteiden yliopistoverkosto. [Viitattu 7.4.2013]. Saatavana: http://viesverk.uta.fi/kuvanluku/index.php?s=2_2
- Leinonen, A. & Loivamaa, I. 2006. Ihmeen tuntua: Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- McLean, M. 12.5.2009. How to tell the difference between fantasy and paranormal. [Blogimerkintä]. [Viitattu 1.4. 2013]. Saatavana: <http://www.authormichellemclean.com/2009/05/how-to-tell-difference-between-fantasy.html>
- Mitä on suomenusko? Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Taivaannaula ry. [Viitattu 3.11.2012]. Saatavana: <http://www.taivaannaula.org/suomenusko/mita-se-on/>

- Moilainen, O. 2003. Totuus on unissa, saduissa ja tarinoissa. Tiutinen: Tenon lepopaikka.
- Muurinen, T. 2012. Kuvituksen suunnittelu muinaissuomalaisiin tarinoihin pohjautuvaan lastenkirjaan. Seinäjoen Ammattikorkeakoulu. Kulttuurin yksikkö, muotoilun koulutusohjelma, graafinen muotoilu. Syventävä työ.
- Mäkinen-Laitila, S. 2012. Koulutusohjelmapäällikkö. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Lastenkirjaluento 26.10.2012.
- Pulkkinen, R. < xxx.xxx@xxx.fi > 2012. Tutkija. Uskontotieteen laitos, Helsingin yliopisto. Sähköpostihaastattelu [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Tytti Muurinen. [Viitattu 10.4.2013.]
- Pääkkönen, T-M. 2012. Kohti satumaaailmaa ja sen taa: Miten luoda toimiva satukuvitus? [Verkkojulkaisu]. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, viestinnän koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 9.3.2013]. Saatavana: http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/39709/Paakkonen_Tiina-Mari.pdf?sequence=1
- Salisbury, M. & Styles, M. 2012. Children's Picturebooks: the art of visual storytelling. London: Laurence King Publishing Ltd.
- Seppä, A. 2012. Kuvien tulkinta: Menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsijalle. Tampere: Gaudeamus.
- Seppänen, J. 2002. Katseen voima: Kohti visuaalista lukutaitoa. Tampere. Osuus-kunta vastapaino.
- Ylimartimo, S. 2012. Kuviteltua kuvitettua: pohdintoja fantasian ja muun fiktion kuvittamisesta. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Ylimartimo, S. 1998. Auringosta itään, kuusta länteen: Kay Nielsenin kuvitustaide ja mahdollisen maailman kuvittamisen keinot. Rovaniemi: Pohjolan painotuote.
- Österberg, H. 2001. Lapsi satukuvan tulkitsijana. [Verkkojulkaisu] Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteet, varhaiskasvatuksen laitos. Pro gradu- työ. [Viitattu 9.3.2013]. Saatavana: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18170/heoster.pdf?sequence=1>

LIITTEET